

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

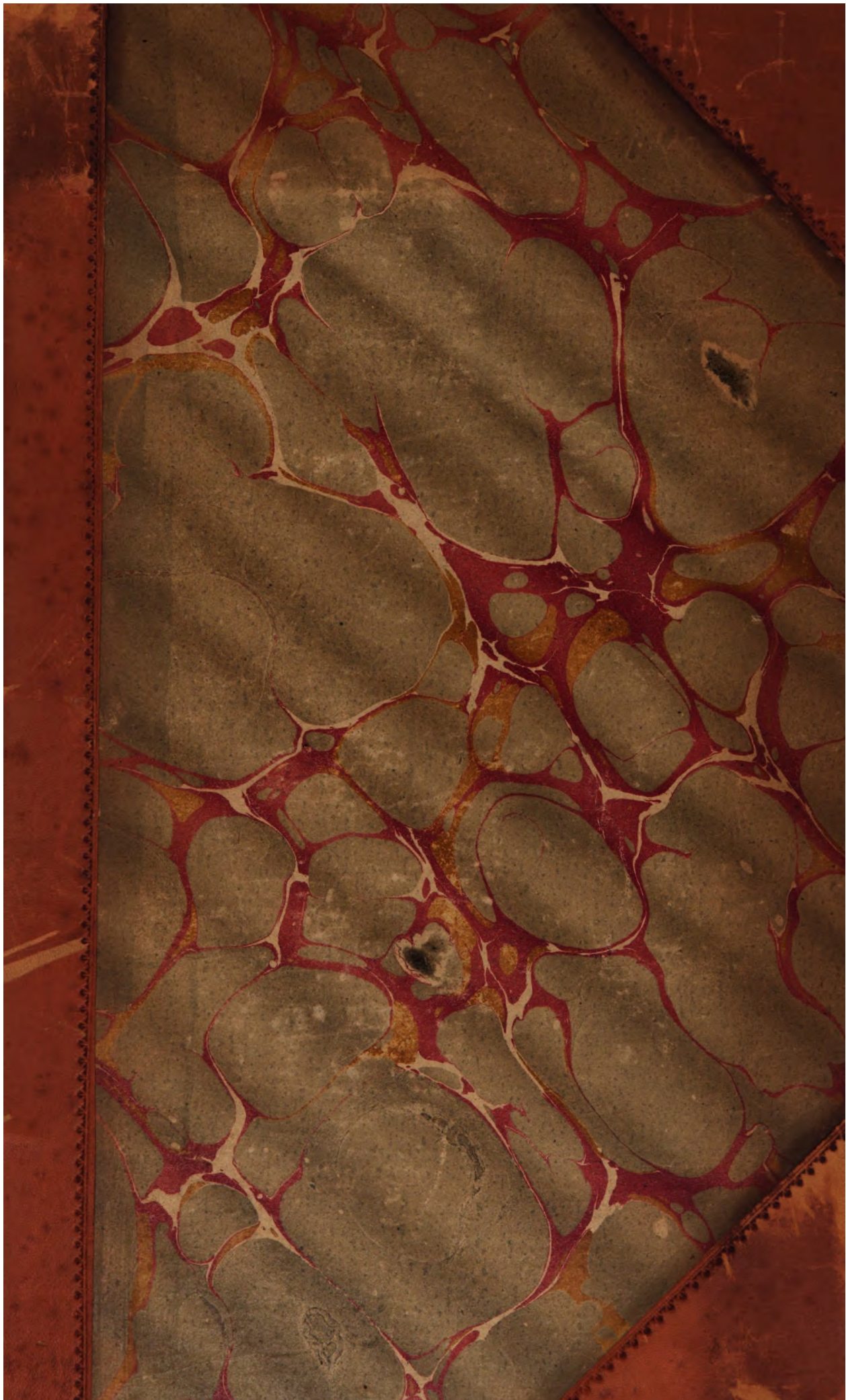
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

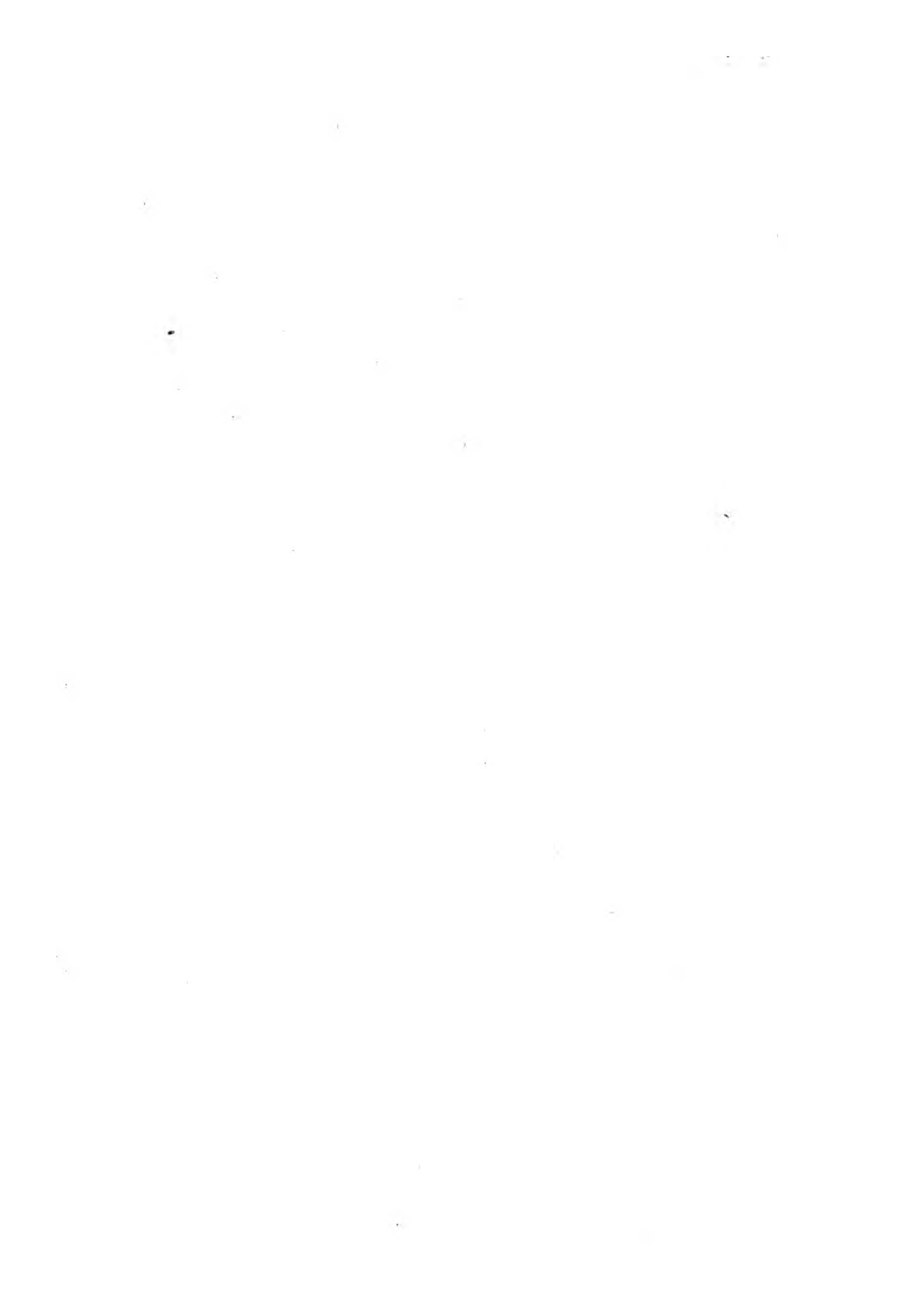

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

40. 1300.

VAN DEN

DERDEN EDEWAERT,

CONINC VAN ENGELANT.

Gedrukt op honderd genummerde exemplaren.

—
Exemplaar N° 17.
—

VAN DEN
DERDEN EDEWAERT,
CONINC VAN ENGELANT.

RYMKRONYK

GESCHREVEN OMTRENT HET JAER 1347,

DOOR

JAN DE KLERK VAN ANTWERPEN,

EN UITGEGEVEN

MET AENTEEKENINGEN,

DOOR J. F. WILLEMS,

LID DER KONINKLYKE ACADEMIE VAN BRUSSEL EN VAN HET KONINKLYK NEDERLANDSCH
INSTITUET.

GENT,

DRUKKERY VAN F. EN E. GYSELYNCK, KAMSTRAET, N° 32.

—
1840.

HET was my uit enkele aenteekeningen bekend dat 'er te Brussel een oud gedicht der XIVe eeuw bestond, handelende over de daden van Eduward den derde, koning van Engeland, tydens zyn verblyf hier te lande, in 1338 en volgende jaren ¹. De heer Van Wyn, wist ik, bezat er een kopy van. Dit gedicht, even belangryk voor de geschiedenis van Engeland als voor die van de Nederlanden, heb ik terug gevonden in een handschrift der bourgondische bibliotheek te Brussel, n° 5753-5759: het beslaet de achttien laetste bladen van eene verzameling van vlaemsche en latynsche kronyken, in-folio formaet, op papier, schrift der XVe eeuw, zynde eertyds het eigendom geweest van Edmond De Dinter, den historieschryver van Braband, die er met zyn eigen hand verscheidene brokken en tweemaal zyn handteeken in stelde. Later behoorde hetzelve tot de bibliotheek van het klooster Groenendael, blykens het volgende opschrift van het eerste schutblad:

Provenit liber iste ex monasterio nostro Viridis-Vallis ex parte venerabilis patris et confratris nostri domini Jacobi De Dynter, quondam prioris hujus domus, cui

¹ *Kunst- en Letterbode*, 1822. deel I, bl. 89. — BILDERDYK'S *Geslachtlyst*, II, bl. 360 (2^e uitgave, bl. 278). — HOFFMANN FALLERSLEBENSIS *Horæ Belgicæ*, I, bl. 84.

derelictus fuerat a germano suo magistro Ambrosio De Dynter, canonico Antwerpiensi hereditaria ad eos successione devolutus ab avo eorum magistro Edmondo De Dynter, domini Philippi ducis Burgundiae secretario, cujus liber olim fuerat, qui cathalogos ducum Brabantiae et imperatorum, qui in hoc libro sunt, studiose collegit, partemque manu propria conscripsit. En een weinig lager : Bibliothecæ regiae Bruxellensis ex dono R^{mi} et amplissimi domini prioris et monasterii Vallis-Viridis canonicorum regularum S. Augustini in Sylva Zonia.

De schryver noemt zich nergens in dit gedicht ; doch het blykt dat hy de zelfde dichter is als waeraen wy de *Brabantsche Yeesten* verschuldigd zyn, *Jan De Klerk van Antwerpen*. Immers wy lezen in deze *Yeesten*, in 't 46ste hoofdstuk van het V^{de} boek, ten aenzien der togten van Eduward III :

Die al wille weten, vore ende na,
Ic rade hem dat hi ten boeke ga,
Daer ic d'histoire al te male
In hebbe gheset, redenlic wale 1.

Hy woonde te Antwerpen, zie vers 108 :

Al t'Antwerpen in die stad
Daer ic woene, als ic thuis ben.

Hy schynt by sommige gebeurtenissen tegenwoordig te zyn geweest, en hoorde, onder andere, het gesprek van koning Eduward, toen deze vernam dat de keizer hem niet zou ter hulp komen, vers 495 :

Doe die coninc dat vernam
Dat die keiser niet en quam,
Sprac hie aldus dese woerde,
Also als ik se seggen hoerde.

1 J. DE KLERK, *Brabantsche Yeesten*, uitgegeven door J. F. Willems, I, bl. 554

Wel is waer, dat het laetste vers niet duidelyk genoeg is om zulks vast te stellen : er zou daertoe moeten gestaen hebben :

Also als ic se *hem* seggen hoorde.

Nu kan Jan De Klerk het door hooren zeggen van iemand anders vernomen hebben. Wat er van zy, zeker is het dat hy een tydgenoot der gebeurtenissen was, die, zoo wel in dit werk als in zyne andere schriften, volkomen geloof verdient. Hy leefde te Antwerpen toen Eduward daer verbleef, en zal voorzeker den vorst van zeer naby hebben leeren kennen. Men weet dat deze de Antwerpenaers zeer lief had, en dat hy in hunne stad verscheidene muntstukken heeft laten slagen ¹. In het kabinet van de heeren Geelhand te Antwerpen zag ik twee zulke stukken in zilver, een van Antwerpen en een van Brussel, door alloy, gedaente en slag, zeer gelyk aen de oude esterlings van dien tyd, en overeenkomstig de afbeelding voorkomende in *A view of the silver coin and coinage of England*, London 1762, in-folio, plaet 2, tegen over bladz. 22. Een gelyksoortig stuk bewaert de heer Fr. Verachter, archivarius van Antwerpen, die de goedheid gehad heeft my daervan eene nauwkeurige teekening mede te deelen. Op de voorzyde vertoont de munt het gekroond hoofd des konings met het omschrift : *MONET. NRA. ANTWERP.* (onze munt van Antwerpen) en op de keerzyde : *BNDICTU (benedictus) SIT. NOMEN. DNI. NRI*, verders in het midden een kruis met het omschrift : *SIGNUM CRUCIS.*

By de uitgave van het onderstaende gedicht heb ik, ter vergelyking van den tekst, gebruik gemaekt van een handschrift der XIVe eeuw der *Brabandsche Yeesten*,

1 « Fit faire monnoie d'or et d'argent à Anvers, à grand foison. »
FROISSART, livre 1, partie Ire, chap. LXXVII.

berustende ter archiven generael te Brussel, afkomstig van de abdy van Afflighem, in hetwelk het een en ander overgeschreven is uit dit vroeger opstel van Jan De Klerk. Ik zeg vroeger opstel; want, daer de schryver der Yeesten het vyfde boek van zyne brabantische kronyk eindigt omtrent het jaer 1349, en daerin van zyn gedicht over Edward den derde gewag maekt, zoo moet dit laetstgemelde kort na het vertrek diens konings uit de Nederlanden berymd zyn geweest.

J. F. WILLEMS.

Van den Derden Edewaert,

coninc van Ingelant,

hoe hi van over die zee is comen, in meininge Vrancrije
te winnen, ende hoe hi Doernic belach.

-
- Sint dat ons Here wilde wreken
Smenschen sonden ende gebreken
Met watre, also bescreven es,
In den iersten boecke ser Moyses,
5 Sone woudj voert, int gemeine,
Niet wreken mit watre alleine,
Maer ter wraken heeft hi geset
Water, vier ende dat sweert met,
Daer hi dagelijcs wreket mede
10 Die sonden, in meniger stede;
Want God en wilt niet verdragen
Altoes die sonden sonder plagen;
Want sine groote gerechticheit
Brinctene ter wrakelheit
15 Ondertusschen, als des es noot.
En dade sijn ontfermerticheit groot
Hi soude dagelijcs, ende tallen stonden,
Swaerlijc wreken des smenschen zonden.
Dat die groote Alexander,
20 Ende daer toe oic menich ander
Daden so grote manslacht,
Dat ne dede niet haers selfs cracht;

V^o 1 *Sint*, sedert. — 4 *Ser*, des heeren. — 5 *Sone*, zoo en. — 7 *Hi*. De schryver schryft soms *hi*, soms *hy*. Ik heb bestendig het eerste gesteld, als meer overeenkomende met de schryfwyze van den tyd der dichters. In de XVe eeuw zag men de *y* meestal voor eene *i* aen. — 8 *Met*, mede. — 14 Bregt hem tot wraeklust.

Mer God vercoesse daer toe
 Dat si die sonden wraken also,
 25 Alse nu hier en alse nu daer.
 Nu siet, ende merket openbaer,
 Oft God van den iersten stonden
 Dus gewroken heeft die sonden;
 Wat wonder eest dan dat hi nu
 30 Die sonden wreect, des vragic u,
 Nader sonden menichfuldicheit,
 Daer die werelt nu met ommegeit?
 God beidde .xlij. jaer
 Eer hi wrac sine doot swaer,
 35 Over die joden, wi lesent aldus,
 Mits eenen coninc, hiet Titus.
 Nu heeft God eenen verweect,
 Daer hi die sonden mede wreect,
 Des hi swaerlijc begint, te waren,
 40 Ende comt van over zee gevaren
 Van daer die zonne gaet onder,
 Daer hi gewracht heeft wonder
 Van manslachte, sekerlike,
 Ja ten einde van eerdrike
 45 (Dats in Scotlant) ende daer toe mee
 Neffens Vlaenderen op die zee,
 Des gelike men voir dien
 Herde selden heeft gesien.
 Hets tontsiene, na minen sin,
 50 Dats noch maer es een beghin,
 Ende datter wonder na sal volgen,
 God en wille sijn abolghen,
 Mits sire ontfermertichede,
 Keren van den menschede.

V*29 *Wat*, in het HS. *want*, een misgreep. — 36 *Mits eenen coninc*, by middel van eenen koning. — 39 *Te waren*, waerlyk. 49 *Myns dunkens laet het zich aenzien*. — 51 *Na*, hierna. — 52 *God en wille*, ten zy God wille. — *Abolghen*, toorn. — 53 *Sire*, sijnre, zync.

- 55 Dit so heet ene prologe,
Daer ic u eens deels in toge
Die materie, die hier na
Volghet, also ict verstae.
- So groet opset no so hart,
- 60 Als die derde Eduwart
Van Yngelant heeft op geheven,
En vint men nerghent bescreven.
Dat die griecken, in ouden dagen,
Voir Troyen .x. jaer laghen,
- 65 Ende niet en consten gewinnen,
Sonder veranesse van binnen;
Dat van Persen coninc Cyrus
Wan ende strueerde aldus
Tgroete rike van Babylone;
- 70 Dat Alexander, Philips sone,
Die hertoge was van Macedone,
Dariuse af wan sine crone,
Die coninc was van al Asia
(Dats half erdrike, als ic verstae);
- 75 Dat Machabeus, die stoute man,
So menigen groeten strijt verwan,
Met luttel volcs, mids Gods gewelt,
Jegen volc dat was ongetelt;
Dat die Romeine van cleine dingen
- 80 Also clommen ende opwaert gingen,
Dat si dwongen al ertricke;
Dat Kaerle, oic des gelike,
Zassen ende Spaengen onderdede,
Ende brachte ter kerstenhede;
- 85 Dat van Bullioen her Godevaert
Bestoet die heilege zeevaert,
Ende Antiochen wan doe,

V* 59 *No*, noch. — 65 *Consten*, konden. — 66 *Veranesse*, verraed. —
68 *Strueerde*, uitroeyde. — 71 *Hertoghe*, hier als *krygsoverste*.

- Ende Jherusalem daer toe ;
Dat Jan, hertoge van Brabant,
90 Die derde daer also genant,
Hem verweerde also wijslike
Jegen den coninc van Vrancrike
Ende jeghen xv lantsheeren,
Die Brabant wouden onteeren ;
95 Soe en dinct mi en gheen van desen
Desen opsetten gelijc wesen,
Dat een man comt van over meer
Getogen dus, mit eenen heer,
Ende wilt Vrancrijke winnen,
100 Ende coninc sijn daer binnen,
Ende neemt hem titel ende wapen an,
Eer hier borch of stat in wan,
Dit es immer wonder groot.
Nu so moeghedu horen, al bloot,
105 Dbegin van deser hystorien,
Also ic in mine memorien
Wel hebbe onthouden dat,
Al tAntwerpen in die stad,
Daer ic woene, als ic thuus ben.
110 God verleene mi den sin
Die waerheit te seggene : wats gesciet,
In geesten en sal men liegen niet.

- Dese historie, na mijn versinnen,
Willic op Philipse beginnen,
115 Die groote coninc ende die scoone,
Die in Vrancrijck droech crone,
Die de twelfste is geset
Na Hughen, die men heet Capet,
Mits welken scalken Hugen

V* 90 *Genant*, genaemd. — 95 *Dinct*, dunkt. — 97 *Dat een man*, versta : *namelyk dat een man*, enz. — 98 *Mit eenen heer*, met een heir. — 102 *Hier*, hi er. — 110 *Den sin*, de gedachte. — 112 *Geesten*, gesta, geschiedenissen ; anders *yeesten*.

- 120 (Also vraye historien tughen)
Karels geslachte wart onterft
Van der croonen , ende noch derft ,
Dat es thoge geslachte van Brabant :
Dits in croniken wel bekant.
- 125 Dees groote Philips liet na sijn doot
Drie sonen , scoen ende groot ,
Die alle drie , te waren ,
Deene na dandre coninge waren ,
Die sonder oor storven alle
- 130 (Dit schijnt teeken van ongevalle).
Een dochter hadde hi mede dan :
Dander Eduwaert was haer man ,
Van dien name also genant ,
Die crone droech in Engelant ,
- 135 Die qualije met haren man droech ,
So dat si , om selc ongevoech ,
Eduwaerde haren sone nam ,
Ende in Vrancrije daer met quam ,
Tote haren broeder den coninc ,
- 140 Dien si vertrac al haer dinc ,
Die hare an haren man gebrac ;
Maer , wat dat si hem vertrac ,
Si vant daer den troost so cranc
Dat si moeste , an horen danc ,
- 145 Weder nemen hare vaert ,
Met haren sone tYngelant waert.
Ende doe sijt ter waerheit verstoet
Dat haer man sette den moet

V^o 120 *Vraye* , ware. — 122 *Noch derft* , nog moet derven , missen. — 128 *Brabant*. Vergelyk DE KLERK , *Brabantsche yeesten* , II, v^o 10, 5810, 5856, III, 248. — 129 *Oor* , hoir ; hier voor manlyke afstammelingen. — 132 *Dander Eduwaert* , de tweede Eduwaert. — 135 Welke dochter kwalijk met haren man overeenkwam. — 136 Om *selc ongevoech* , ter oorzake van zulk mishagen. — 140 Dien zy al hare zaken kennen deed. *Vertrekken* is *vertellen*. — 144 *An horen danc* , tegen haren dank. — 147 *Verstoet* , verstond , vernam. — 148 *Sette den moet* , het voornemen had.

Dat hi haer ende tkint soude vaen ,
150 So waer hise mochte beghaen ,
Si bestaet die meeste dinc
Die vrouwe je aneginc ;
Want si den raet dede dan ,
Dat si een deel volcs gewan ,
155 Omtrent vj^e ende niet mere ,
Daer af was die meeste here
Mijn heer Jan van Heinegouwe.
Aldus ginc doe die vrouwe
Te sceppe al tote Dordrecht ,
160 Ende seilde tEngelant waert recht.
Die coninc heeft die havenen dan
Beset , so hi alre beste can ,
Daer hi hoopte ende hadde vernomen
Dat si te lande soude comen ;
165 Maer God en wouds also niet.
Met quam een wint , diese stiet
An een lant , met snelre spoede ,
Daer die coninc was sonder hoede ,
Daer si op gingen al te hant ,
170 Ende wonnen al Yngelant
Sonder stoot ende sonder slach.
Dit wonder men nie en sach.
Dus wrac God , dat verstaet ,
Des conincs groote overdaet ,
175 Die hi lange hadde gedreven ;
Want hi hadde doen nemen tleven
Den grave van Erffoert , ende alsoe
Den grave van Langcastre daer toe ,

V. 151 Toen bestond zy, toen ondernam zy het grootste feit. — 152 *Je aneginc*, ooyt aenging — 153 Toen bedacht zy een anderen vond. — 156 *Meeste*, grootste. — 166 *Met*, al te met. — 168 Waer de koning haer niet kon weeren. — 169 *Daer si op gingen*, den 24 september 1326. — 172 *Nie*, nooyt. — 175 *Gedreven*, in het HS. staet *gedregen*. — 176 à 178 *Doen nemen 't leven*, *Erffoert*, *Langcastre*. Dit is niet juist: de graef van *Hereford* bleef in een gevecht. *Lancaster* alleen werd onthoofd op last van den koning. Zie LINGARD, *Hist. of England*.

- Om dat si wouden , sonder lette ,
180 Dat men tlant te vonnesse sette ,
Ende in allen goeden gevoeghe ,
Ende gheene quade moente en sloege.
Dus wart die coninc gevaen doe
Ende oic sijn quade raed daer toe ,
185 Die beide storven jammerlike.
Wie sach ye des gelike ,
Dat eene vrouwe ende haer kint
Tconincrike van Yngelant wint ,
Dat keiser Juliuse ontsacht ,
190 Ende des ooc noyt en hadden macht
Coninge van Vrancrijeke ,
Noch ooc Scotten diegelike ,
Dies hen allen pijnden seere?
Nu wart coninc ende heere
195 Dier vrouwen sone Eduwaert ,
Die alder eren wel is waert ,
Die derde daer van dien name ,
Een stout riddre , sonder blame ,
Wien dat dese geste toehoert
200 Alsoo ghi nu sult horen voert.
Om dat men selden heeft gesien
Aldus groet een wonder geschien ,
So hebbic dit aldus vertogen ,
Om dat men sal weten mogen
205 Tcarnation , wel besunder ,
Men screef doen XIII hondert
Ende XXIV tjaer ons Heren.
Ter materien willic keren.

V* 179 *Sonder lette* , zonder tydverlies. — 182 *Moente* , munte. — 189 Dat zelfs tegen keizer Julius Cæsar opstond. — 192 *Diegelike* , eveneens. — 193 Die zich alle daertoe veel moeyte gaven. — 203 *Vertogen* , aengebragt , of (zoo men wil) *vertoogd*. — 205 *Tcarnation* , het jaer na de *incarnatie* Onzes Heeren. De tekst heeft hier , by misgreep van den afschryver , *doir nation*. — 206 *Doen* , toen.

- Doe des groets Philips iij sone ,
 210 Die in Vrancrijk droegen crone ,
 Sonder oor waren gestorven ,
 Soo heeft die croon daer verworven
 Van Valois haers oems sone ,
 Philips hiet hi oic die ghone ,
 215 Want hi wouts , te dien tiden ,
 Naest sijn van der zweert siden ,
 Ende sat coninc in rasten daer
 Vele meer dan xx jaer .
 Nochtan was daer te voren
 220 Hoire suster sone geboren ,
 Die derde Eduwaert , als ic las ,
 Die ten sweerde comen was ,
 Ende oic was , dat ghijt wet ,
 Der croenen naere een let ;
 225 Maer hi was so jonc van dagen ,
 Dat hi gheene wapene en mocht dragen .
 Doet so verre was gedregen
 Dat hi der wapene mochte plegen ,
 Ende hem nature gaf gehinc ,
 230 Te bedinckene alle dinc ,
 Quam hem in sijn herte te voren
 Menege scade ende groeten thoren ,
 Die de Scotten , sonder waen ,
 Ende die Fransoysen hadden gedaen
 235 Sinen vordren , ende noch daden ,
 Ende wart nu also beraden

V* 211 *Des groets Philips*, van den grooten Philip, koning van Frankryk. De franschen noemen hem *Philippe-le-Bel*. — 214 *Die ghone*, de zelve. — 216 De naeste van de zweerdzyde, van de mannelyke zyde. — 217 *In rusten*, in ruste, gerustelyk. — 220 *Hoire*, hare, hunne. — 222 Die mannelyk hoir was, die het zweerd mogt dragen. — 223 *Wet*, weet. — 224 *Naere*, nader; een lid nader van de kroon. — 227 *Doet*, toen 't. *Gedregen*, gedragen. Toen 't zoo verre was gekomen. — 229 *Gehinc*, het gehengen, de magt. — 232 *Thoren*, verdriet. — 233 *Sonder waen*, het zy zonder waen gezegd. — 235 *Vordren*, voorvaders.

- Dat hi al dit werken soude ,
Op dats hem God gehonnen woude .
Ende ten iersten sette hi die vaert
240 Met sinen volcke ten Scotten waert ;
Want hi pensde , in sinen moet ,
Haddi die onder voet ,
Dat hi te sekerre sine vaert
Nemen mochte te Vrancric waert .
245 Hi wan hem af ter selver tijt
Meest haer lant , na menege strijt .
Daer belach hi mede
Berwije , die groete stede ,
Ende Sente Jans thonne tier stonde ,
250 Die hi beide slechte ten gronde ,
Ende ander borge ende castele .
Daer bleef doot also vele
Volx , naer dat ic hoerde gewach ,
Also omtrent .xl. dusentach .
255 Dus warp hi die Scotten neder ,
Ende keerde thuiswaert weder ,
Also bedacht , dat hi die vaert
Setten woude te Vrancric waert ;
Want hi seggen woude , al clare ,
260 Dat hi een let nare ware
Der vranscher croonen , dan
Philips , ofte ander man .
Philipse heeft hi ontboden te hant ,
Dat hi van der cronen sine hant
165 Doe ; want si hem nien bestuet ;
Si ware sijn verstorven guet ,

V. 238 Mits hem God dit gunnen woude. — 241 *Moet*, gemoed. — 243 *Te sekerre*, te zekerder. — 245 *Hem*, hun; gelyk doorgaens by de ouden. — 249 *Sinte Jans Thonne*, St Johnstown, my onbekend. — 254 *Dusentach*, duizend, volgens de gewoone klankverwisseling *dusentich*, *dusentech*, *dusentach*. — 263 *Philipse*, aen Philips. *Ontboden te hant*, thans laten weten. — 265 *Nien bestuet*, niet en bestond, niet toekwam. *Ue* klinkt hier als *oe*.

Oft dat hi dat wel wiste,
Hi soude, mit coste ende mit liste,
Daer na staen, in allen sinnen,
270 Dat hi sijn eere soude gewinnen,
Dat hem scoene ende clare
Van sinen oem verstorven ware.
Philips antwoirde ende seide :
« Dit doet mijns neven kinshede
275 Dat hi mi dese ding ontboot!
Nu segt minen neve, al bloot,
Dat ic hem ane die vrancsche crone
Niet en bekinne eene bone,
Ende dat hi des wille begheven,
280 Oft ic loent hem, magic leven. »

Doe Eduwaert hadde vernomen
Dantwerde, die hem was comen,
Beghon hi te hant daer na pogen
Hoe dat hi soude mogen
285 Gewinnen Vrancrijcke.
Dits wonder sekerlike.
Ende om dat hi hebben woude
Hulpe, spraide hi van goude
In dese side der zee, hier ende daer,
290 An hertoghen aen graven, dats waer,
An riddren, an knapen mede,
In Aelmaengen, te meneger steden.
Oic haddi, als men wel weet,
Van den keiser goet beheet,
295 (Dats van Beyeren Loduwike)
Die geloefde, waerlike,

— V^o 267 *Oft*, of zoo neen. — 274 *Kinshede*, kindsheid. — 278 *Eene bone*, de waerde van eene boon. — 279 En dat hy daervan afzie. — 288 *Spraide hi van goude in dese zide der zee*, spreidde hy aen deze zyde der zee goud uit. In de *Brabantsche Yeesten*, V, v^o 3941 : *So deeldi sinen schat in duutschen lande* — 294 *Beheet*, tyding, boodschap. — 296 *Geloefde*, beloofde.

- Hem bi te stane mit ghewoude ,
 Om eene groete summe van goude.
 Hier waren bedriveren ave
- 300 Reynout van Gelre grave ,
 Ende die grave van Gulken met ,
 Dies beide hadden te bet ,
 Want si in dit bedrijf te samen
 Hoechden hoirs titels nâmen ;
- 305 Want deene wilt heeten hertoge ,
 Ende dandre een marcgrave hoge ,
 Dat si in dat bedrijf gewonnen ;
 Want hem die keiser des woude onnen.
 Op desen troost , hebbic vernomen ,
- 310 Soe es Eduwaert overcomen ,
 Ende besochte dat ierste lant
 Al tote Antwerpen in Brabant.
 Daer ging hi op , daer menich sach ,
 Op sente Marien Magdalenen dach ,
- 315 Met vierdalf hondert scepen groot ,
 In dat jaer ons heren al bloot
 XIIIe ende XXX ende achte.
 Ende op den alder iersten nachte
 Onstac thuis , daer hi in sliep ,
- 320 Daer menich mensche toe liep.
 Dese iij graven brochte hi mede
 Al tAntwerpen in die stede :
 Van Noranthon ende van Derbi
 Van Suffolc ende van Sailgeberi ,

V^o 297 *Ghewoude* , geweld , magt. — 299 *Ave* , af , van. — 301 *Gulken* , Gulik —
 302 Die beide zich daarmede verbeterden. — 305 *Hertoge*. Volgens VAN SPAEN'S *His-*
torie van Gelderland , I, bl. 511 , werd Reinoud , graef van Gelder , tot de hertoglyke
 waardigheid verheven door Keizer Lodewyk den 19 maert 1339 ; doch hy hiet reeds
dux Gelriae in een charter van dien keizer van den 15 maert 1339 , by NYHOFF'S
Gedenkwaardigheden van Gelderland , I, oorkonde n° 349. — 308 *Onnen* , gunnen.
 — 309 *Troost* , vertrouwen. — 314 *Magdalenen dag* , 22 july 1338. Hy was te
 Orewell ingescheept den 15 der zelve maend. — 319 *Onsiac* , begon te branden. —
 323 *Noranthon* , North-Hampton. — 324 *Sailgeberi* , Salisbury.

- 325 Ende iij bisscoppe oic mit hem ,
Cantelberge , Lincoel ende Durem.
Dus es die coninc overcomen ;
Maer hine heeft niet vernomen
Gereedscap , dats sonder waen ,
- 330 Also hem was doen verstaen ;
Want men seide , van dage tot dage ,
Dat die keiser gereed lage ,
Als te comene met groter macht ;
Maer anders heeft hi gedacht.
- 335 Die coninc dede derwaert draven ,
Also nu bisscoppe also nu graven ,
Om dat hi emmer weten woude
Oft hi comen soude , ofte en soude ;
Maer en besloet dit no dat ,
- 340 Soe dat die coninc selve op sat ,
Ende trac daer hi den keiser vant
Tote Covelanche in Overlant ,
Dat seker was een groot bestaen ,
Soet mislijc moght sijn vergaen
- 245 Van so groeten here , sijt seker das ,
Als die coninc van Yngeland was ;
Want coninc van Engelant voir dien
Was in dat lant selden gesien.
- Doe die keiser dat vernam ,
- 350 Dat die coninc van Engelant quam ,
Ontfing hine mit groter eren ,
Also betaemt selken heren.
Die keiser wart beraden also
Dat hi woude besitten doe
- 355 Een keiserlike consistorie ,
Om ene euwelike memorie.

V^o 326 Canterbury, Lincoln, Durham. — 329 Maer hy (de keizer) kwam tot geen besluit. — 342 Covelanche, Coblenz. Overland, Duitschland over Rhyn. — 344 Soet, in het HS. staet so. — 354 Besitten, voorzitten, presideren.

- Daer **ter stede** so quamen
 Alle die **coervorsten** te samen,
 Ende menich lantshere bi hem,
 360 Sonder die coninc van Behem,
 Die Philipse was so hout,
 Dat hi hem diende om dat zout.
 Die keiser dede, ter selver tijt,
 Ane sijn keiserrike abijt,
 365 Dat sonderlinge dier gewant,
 Ende hielt sijn septre in deen hant,
 In dander eenen appel ront
 Van goude, ~~daer~~ een cruce op stont.
 Die septre diet, alsic bevroede,
 370 Een gheesele oft eene roede,
 Daer hi eerdrike mede dwingt;
 Die appel ons in bringt
 Die ronde werelt, groot ende lanc,
 Die hi al heeft in sijn bedwang;
 375 Tcruce, dat op den appel steit,
 Bediedt dat heilige kerstenheit,
 Daer God omme sterven woude
 Aent cruce, tonsen behoude;
 Dat sweert dat men hout bloot
 380 Getogen, boven sijn hoot,
 Bediedt dat hi, sonder hermen,
 Theilege kerstenheit sal bescermen,
 Ende helpen, mit alre vreesen,
 Ende der kerken kempe wesen,
 385 Ende elken doen gescien recht,
 Niet bad den heere dan den knecht.

V* 360 *Sonder*, uitgezonderd. *Behem*, Bohemen. — 361 *Hout*, genegen, toegedaen. — 362 *Zout*, Soldy. — 364 *Keiserrike*, voor *keiserlike*. *Abyt*, habyt, kleed. 365 *Gewant*, kleedsel. — 369 *Diet*, bediedt. — 372 *Ons in bringt*, brengt in ons (in ons verstand). — 380 *Hoot*, hoofd. — 381 *Sonder hermen*, zonder leed doen. Van het verbum *hermen* of *harmen* komt het hoogd. *Harm*, en het angels. *Hearming*, læsio. — 384 *Kempe*, voorvechter. — *Bad*, bat, bet, beter.

- Dus sat die keiser daer ter stede
 In den stoel siere mogenthede,
 Ende hielt daer een gedinge,
 390 Dat groot was ende sonderlinge,
 Des gelike dat voer dien
 In langen niet en was gesien.
 Daer maecte de keiser, scale ende wijs,
 Coninc Eduwaerde vicarijs
 395 Des heilichs rijcs aldanne,
 Met vonnesse sier manne.
 Derdsbisscop van Triere voerwaer
 Wijsde doen dat vonnesse daer.
 Nuwe wette maecte hi met,
 400 Die hier namaels sijn geset.
 Doe keerde die coninc weder
 Tote Herken bi Halen weder,
 Daer hi besat handelinghe
 Een hoge keiserrike gedinge,
 405 Als scrijcx vicarijs openbaer.
 Srijcx manne maende hi daer,
 Ende si wijsden hem also houde,
 Van al dat hi manen woude.
 Al te Mechelne quam hi na dat
 410 Daer hi oic een gedinge besat,
 Also vicarijs des heilichs rijcx.
 Waer hoerde noyt man desgelijcx?

Nu hoert .v. loye ende statute,
 Die de keiser daer gaf ute,

V. 394 *Vicarys*. Volgens FROISSART (liv. I, part Ire, ch. 76) zou de koning zyne aenstelling als vicaris des keizers dezerzyds den Rhyne in eene vergadering te Herke by Maestricht ontvangen hebben; doch zie de aenmerking van BUCHON in zynen laetsten druk van dien geschiedschryver, I, p. 69, en SCHMIDTS *Geschichte der Deutschen*, Buch VII, kap. 7. — 395 *Siere*, zyner. — 403 *Besat*, als boven *voorzat. Handelinghe*, aenstonds. — 404 *Keiserrike*, voor *keiserlike*. — 407 *Also houde*, aenstonds. — 413 *Loye*, wetten, fr. *lois*. Deze *constitutiones* vinde ik afgeschreven in de *Historia dipl. Brabantiae* van A-THYMO, op het jaer 1338, cap. LXV.

- 415 In den stoel siere mogentheit,
 Daer ic u af hebbe gescidt.
 Dierste was, als ict bevande,
 So wanneer in den duitschen lande
 Een duudsch conine worde gekoren,
- 420 Van den genen, dier toe hoeren,
 Oft van der meere partien,
 Dat hi te hant sal bevrien
 Ende bestinmen ende beleiden
 Des rijcs goet, sonder beiden,
- 425 Na confirmatie, groot no smal,
 Die hem die paus geven sal.
 Dander loy es so wanneere
 Enich des rijcs huldeneren
 Jegen trijcke stuint of misdoet,
- 430 Om dat te cranckene, des sijt vroet,
 Dat hi dan, al sonder blijf,
 Verboert sal hebben goet ende lijf.
 Dat derde es so wannere
 De keiser, die Roomsche here,
- 435 Oft sijn vicarijs, sijds gewes,
 Dies van siere wegen machtich es,
 Teneger stede wille varen
 Omme srijcken recht bewaren,
 Dat hem den selven volgen daer
- 440 Des riken huldeneren naer,
 So waer dat hi voere vaert.
 Diet liete bleve ombewaert.
 Dat vierde loy es dus geleidt:
 Soe wie dat den anderen ontseit

V^o 421 *Meere*, meeste, voornaemste. — 425, 426 By A-Тнѣмо: *Confirmatione papali quo ad hoc nullatenus expectata*. — 428 *Huldeneren*, huldepligtigen, leenmannen. — 429 *Stuint*, onderneemt; van *stunen*, bestaen, aenvechten. Het zelfde woord gebruikte de schryver in zyne *Brabantsche Yeesten*, boek II, v^o 2692. — 430 *Cranckene*, krenken. — 436 Die daer toe van zynentwegen gemagtigd is. — 437 *Wille varen*, in den lat. Tekst: *quotiens imperator... movet exercitum*. — 442 *Ombewaert*, onbeschermd. In 't latyn: *sub poena infidelitatis*. — 444 *Ontseit*, zyn vriendschap ontzegd, lat. *quicumque alium diffidaverit*.

- 445 Sal daer na den derden dach
Liden laten , eer hi hem mach
Evel doen , oft enege scade ;
Ende waert dat hier jegen dade ,
So soude hi geacht sijn voirtan
- 450 Over eenen onwettegen man ,
Ende verdeilt ende sonder wet ,
Ende buten allen rechte geset.
Dat vijfste loy es , des geloeft ,
Soe wie dat opter straten roeft
- 455 Sal verboert hebben lijf ende goet ,
Ende die den strasseneren , des sijt vroet ,
Huist oft hoeft , si arm of rike ,
Sal verboren des gelike ,
Ende die keiser en sal hem tleven
- 460 Noch goet weder mogen geven.
Dit sijn die .v. loye waerlijc ,
Die de vierde keiser Lodewijc
Utgaf , mit grooter solempniteit ,
Te Covelanche , als ic hebbe geseit.
- 465 Om dat die keiser so trage was
Neder comen , als ic las ,
So moeste die coninc van Engelant
Verwintert bliven in Brabant ,
Al tAntwerpen in die stede ,
- 470 Ende sijn graven ende bisscopen mede ,
Mit vele volcx , te waren ,
Die int lant gespreit waren ,
Op des keisers goet beheet ,
Dat hi comen soude gereet
- 475 Als men hadde dnuwe gras.
Maer doe die somer comen was

V^o 446 *Liden* , voorbygaen. — 451 *Verdeilt* , ver[oor]deeld. — 456 *Strasseneren* , straetroovers ; in 't lat. *depopulatores et derobatores stratarum*. — 457 *Hoeft* , op eene hoeve ontvangt. — 473 *Beheet* , belolte ; anders *gebod*.

- Ende meer dan half leden , doe
Antwordde die keiser daer toe
In deser wijs sijn ontscont :
- 480 Om dat hem niet en was sijn sout
Volgheven , ens hem gebrac
Ten dage als men hem toesprac ,
So ware die vorwaerde te broken ,
Die te voren was gesproken ;
- 485 Maer sijn lettren heeft hi gesant
Aen den hertoge van Brabant:
Want hi si srijcken huldenare ,
Dat hi mitten vicarijs vare ,
Ende holpe wreken ende wederstaen
- 490 Donrecht , dat heeft gedaen
Philips den Roomschen rike ,
Die hem seit coninc in Vrancrike ;
Ende des gelijcs sendi mede
In Brabant an elke stede.
- 495 Doe die coninc dat vernam
Dat die keiser niet en quam ,
Sprac hi aldus dese woerde ,
Also als icse seggen hoerde :
« God , die almechtege vader ,
- 500 Doet dit om mijn goet algader ;
Want waert dat die keiser quame ,
Ende hem des orloochs ane name ,
Ende ons God dan gave zege ,
Soe soude men hem alle wege ,
- 505 Also lange alst volc soude leven ,
Dere van der victorien gheven ,
Wiese verdiende ofte wan.
Ooc so es hi in den ban
Van den heiligen stoel van Rome ,
- 510 Also dat wi , als ict beghome ,

V* 479 *Ontscout*, verontschuldiging. — 480 *Sout*, soldy. — 481 *Ens*, ende des. — 483 *Te broken*, verbroken. — 487 *Want*, vermits. — 506 *Dere*, de eer. — 510 *Beghome*, bemerke.

Sijns te wers mochten hebben seere.
Nu bevelic Onsen Here
Alle mijn saken , voert ende na ,
Ende bidde hem dat hi in staden sta
515 Minen rechte ende anders niet. »
Nu hoert voirt wats geschiet.

Die coninc trae nu al te hant
Ane den hertog van Brabant ,
Die siere moyen sone was ,
520 Ende versochte ane hem das
Van srijcx wegen , dat hi
Met rechte hem woude staen bi ,
Ende donrecht helpen wederstaen
Dat Philips hadde gedaen ,
525 Ende sijn vordren , den keiserrike ,
Ende sonderlinge aen Camerike ,
Dat hi aen hem hadde gesaect ,
Ende sijn slot daer af gemaect ,
Dat den rike behoert an ;
530 Ooc vermaende hijs hem dan
Van maescapen , dat hi
Hem helpen woude ende staen bi ,
Donrecht keren ende scade ,
Die hem Philips van Valoes dade ,
535 Ende des en woude bekennen niet.
Die hertoge hem doe beriet
Ende wart des te rade dan ,
Want hi ware des riken man ,

V^o 511 *Sijns te wers mochten hebben*, uit hoofde van hem het te slechter zouden hebben. Zoo zegt men nog : *het lot is my wars*. — 520 *Versochte*. Zie 's konings brief van den 22 november 1338 in het *Codex diplomaticus* achter myne uitgave der *Brab. Yeesten*, I, bl. 813, n° 176. — 525 *Vordren*, voorouders. — 527 *Gesaect*, genomen, tot zyn zaek gemaekt. — 529 *An*, VAR. *toe*. — 530 *Dan* VAR. *doe*. — 531 *Maescapen*, maegschap, VAR. *maesscape*. — 532 *Helpen woude*, VAR. *holpe*. — 538 *Want*, VAR. *dat*.

- Dat hi ende de sine souden
 540 Sriken palen helpen houden ,
 Na dien dat hijs openbare
 Van srijcs wegen versocht ware.
 Oec gedachte die hertoghe mede
 Die groote scade ende onyrede ,
 545 Die hem Philips , al sonder waen ,
 Daer te voren hadde gedaen ,
 Daer hi mit sinen goude root
 Gewan .xv. lantsheren groot ,
 Om dat si Brabant soudou ontginnen ,
 550 Ende den hertoghe sijn lant afwinnen ,
 Ende dien hem bringen gevaen ,
 Daer elc van hem , sonder waen ,
 Al sine macht dede toe ,
 Des hi mit eren ontstoet doe ,
 555 Des men ewelije wel mach
 Met rechte daer af doen gewach.
 Dus gerees so lanc die dinc ,
 Dat die somer zeer henen ginc.
 Doen nam die coninc sine vaert
 560 Ute Brabant te Vrankerike waert ,
 Omtrent Onser Vrouwen dach
 Die in de maent van september lach ,
 Doer Henegouwe ende Camersijs.
 Die hertoge , in deser wijs ,
 565 Gereede hem oic hier jegen ,
 Also die sier manscap woude plegen ,
 Met vele heren , des zijt vroet ,
 Daer hi hem eerlijc mede loet ,

V^o 539 *Des riken*, VAR. *des rijcx* — 540 *Sriken palen*, VAR. *des rijcx rechten*. —
 547 *Goude root* Zie de *Brab. Yeesten*, boek V, v^o 2529. — 548 XV. VAR. XVI. —
 549 *Ontginnen*, aenvallen. — 554 *Ontstoet*, doorstond. — 556 VAR. *Met groten*
rechten doen gewach. — 561 *Omtrent O. V. dach*, 8 september 1339. — 564 *Ca-*
mersijs, het *Kameryksche*, fr. *le Cambrais*. De koning verhaelt zelf deze reize
 in eenen brief, geplaatst in BUCHON'S uitgave van *Froissart*, vol I, p. 74. — 568
Loet, belaedde (met eer).

- Alsoe graven ende baroenen, te waren,
 570 Die met hem onthouden waren,
 Die hertoge van Gelre quam toe,
 Ende .ij. marcgraven also,
 Gulke ende Brandenborch, dat wet,
 Loen, Marcke, Verrenborch met,
 575 Van Catsenelboge die grave,
 Ende van den Berge. Dese quamen ave.
 Die grave van Murssen quamer toe,
 Die here van Valkenborch alsoe,
 Mijn her Jan Van Henegouwe,
 580 Die here van Kuuc, als ict scouwe,
 Ende ander heren, die ic u
 Niet en can genoemen nu,
 Die alle quamen willichlike
 Op Philipse van Vrancrike.
 585 Die bisscop van Ludecke dan,
 Ende van Byhem coninc Jan,
 Ende van Henegouwe die grave
 (Philips wasser oem ave) :
 Dese trocken waerlike
 590 Tot Philipse in Vrancrike.
 Al was die grave van Henegouwe
 Over getogen, als ict scouwe,
 Met Philipsen, sinen oeme,
 Hine was niet sere willecome ;
 595 Want Eduwaert, als ict u scrive,
 Hadde sier suster tenen wive,
 So dat Philips dat wel verstoet
 Dat sijn neve droech den moet
 Vele meer tot Eduwaerde,
 600 Hoe so dat hi daer gebaerde.

V^s 570 *Onthouden*, vergezelschapt. — 572 .ij. VAR. .iij. doch in de *Br. Yeesten*
 ook *twee*. — 573 *Dat wet*, weet dat! — 574 *Loen*, Loon (fr. *Loz*). *Verrenborch*,
 Virnenburch. — 576 *Ave*, af. — 577 *Murssen*, Meurs. — 580 *Scouwe*, zie,
 bemerkte. — 585 *Ludecke*, Luik. — 586 *Byhem*, Bohemen. — 591 *Al*, in het HS.
alse. — 600 Hoe hy dan zich ook gebaerde. VAR. *Als hi sint wel openbaerde*.

- Aldus , als ghi moget horen ,
So trac Eduwaert voren
In den palen van Vrancrike ,
Ende die hertoge diegelike
605 Trac uut mit groeter geweld ,
Tote Haspre op dat velt ,
Ende woude sijns volcx ontbeiden ,
Ende oic van daer niet sceiden ,
Hine hadde gesproken , wet wel dat ,
610 Die van Camerike uter stad .
Gelede heeft hi hem gesant ,
Ende si senden , al te hant ,
Van haren rade buten der poert ,
Om te hoirne shertogen woert .
615 Die hertoge hi seiden doe :
Want Camerike hoerde toe
Van rechte den Aelmaenschen rike ,
Dat si daden groot ongelike
Dat si de Fransoyse onthilden ,
620 Die dat rike cranken wilden ;
Ende want hi srijcx marscale ware ,
Ende van srijcx wegen comen dare ,
So begeerde hi van rechte dat
Si hem openden die stad .
625 Doe si des niet doen en wouden ,
Also si doen van rechte souden ,
Hadde die hertoge ocsuun dat hi
Den vicarijs soude staen bi ,
Ende voert in Vrancrike varen .
630 Ende om dat hi hem woude bevaren
So heeft hi tot Philipse gesant ,
Ende ontseide hem , al te hant .

V^s 603 In den palen. VAR. *in die palen*. — 604 Diegelike, VAR. *dies gelike*. — 606 VAR. *Daer hy woud sijns volcx ontbeiden*. — 610 Gelede, vrygeleide. VAR. *geleide*. — 615 VAR. *die hertoge seide hem doe*. — 622 VAR. *Ende om srijcs wil waer comen daer*. — 623 *Van rechte*, van regtswege. — 626 VAR. *Alsoe sy met rechten souden*. — 627 *Ocsuun*, gelegenheid. VAR. *occusoen*. — 630 *Bevaren*. VAR. *bewaren*.

- Dus volghde hi mogendelike
Den vicarijs in Vrancrike ,
635 Daer hi strueerde , ten stonden ,
So wat si buten vesten vonden.
Want om dat so bi was
Den wintre , alsic voren las ,
Sone wouden si mit allen
640 Vore engheene veste vallen.
Dus trocken si in den lande ,
Beide wit rove ende mit brande ,
Ende also voert , met desen doene ,
Tote bi der stede van Piroene ,
645 Ende also henen , bat voert ,
Tote bi sente Quintens der poert ,
Ende van daer niet verre van Louwen ,
Daer men anders nien mochte scouwen
Danne brant telken partijen ,
650 Al tote Flamingerien.
Tgoet , dat men daer toe wan ,
En mochte vertrecken geen man .
Drie weken dat si daer lagen ,
Dat si noit viant en sagen .
655 Philips was toornich ende erre
Ende was op die waerde van verre ,
Daer hi altoes bewaert was
Over riviere ofte anderen pas ,
Dat men tote hem niet en mochte ;
660 Want hi pensde ende dochte
Dat hi mit subtylheiden
Die dinc so lanc soude beiden ,
Dat se des winters vlagen
Uten landen souden jagen ;

V^o 633 *Ende ontseide hem*, zegde hem zyne hulde op. VAR. *Ende ontseidene*.
Men weet dat *ne* voor *hem* gold.—640 *Vore engheene*, VAR. *voir enige*. — 644 *Tote bider*, VAR. *toter*. *Piroene*, Peronne. — 645 *Bat voert*, verder. VAR. *Vast voort*. —
647 *Louwen*, Laon. — 650 *Flamingerien*, *la Flamangrie*, by Capelle. — 652 *Ver-
trecken*, vertellen. — 655 *Erre*, gram. — 656 *Op die waerde*, op de hoede.

665 Nochtan so vloech hem , des geloeft ,
Die roec dagelijcs over thoest.

Doe den heren aldus dochte
Dat men Philipse niet en mochte
Toecomen , no bestriden ,

670 Wat sine sochten tallen siden ,
Ende die regen ende die coude
Op hem quam , so menichfoude ,
Ende si oic hadden vele faelgen
Van drancke ende andre vitailgen ,

675 Mits den sloten , sonder waen ,
Die si achter hen lieten staen ,
Worden te rade so die heren
Dat si weder wilden keren
Toter vriende lande waert ,

680 Ende versten also die vaert ,
Toten naesten saysoene ,
Daer ne ware anders niet toe te doene.
Doe Philips dat vernam
Ende die mare tote hem quam

685 Dat si trocken achterwaert ,
Dachte hise in den steert
Te beslupene , mit siere macht ,
Ende trac al dien langen nacht
Met sinen groeten heere alsoe

690 Toter Flammingerien toe ,
Tote op een mijlken , seidi diet sach ,
Daer die coninc Eduwaert lach.
Ende hi en wiste niet , seide men mi ,
Dat hi Eduwaert was so bi ;

695 Want hi hielt hem , sijt seker das ,
Over eenen groeten pas ,
Daer eene brugge over stoet ,
Die groot was starc ende goet ,

V• 670 *Sine*, zy hem. — 673 *Vele faelgen*, veel gebrek. — 680 *Versten*, uitstellen; van het verbum *verren*, *versten*.

- Daer hi wel over waende tien ,
700 Haddi sinen point gesien.
Nu was Philipse doen bekant
Dat die hertoge van Brabant
Thuuswaert ware getogen ;
Des was hi seere in hogen ;
705 Want hi Eduwaerde met geweld
Beloepen waende op dat velt ,
Oft ander liede van sinen wegen ,
Die hi daer seinden soude jegen
Als die dach ware opgegaen.
710 Ende des nachts so heeft verstaen
Edewaert dese sake ,
Die seere was te gemake ,
Dat hi Philipse soude sien.
Weten liet hi dat mettien
715 Den heren , die bi hem waren ,
Dat si hem also bewaren ,
Dat si ten wapenen souden sijn ,
Tierst dat men sage des daegs schijn ,
Ende haer batailgen wijslijc maken ,
720 Also behoert talselken saken ;
Want hi hadde also vernomen
Dat Philips soude overcomen.
Des morgens , in den dageraet ,
Ghinct al te wapenen , dat verstaet ;
725 Men ginc missen lesen mede ,
Ende biechten , alsoet es die sede ,
Ende ontfaen den Here , daer binnen
Leght al die zege ende tverwinnen.
Doe begonsten die heren
730 Haer batailgen te ordineren :
Drie batailgen , alsic verstoet ,
Hadden si daer , groet ende goet ;

V* 699 *Tien* , trekken. — 704 *In hogen* , verheugd. — 714 *Mettien* , met dien ,
terstond. — 720 *Talselken* , tot alzulken. — 726 *Alsoet es die sede*. Het gebeurde
ook voor den slag van Woeringen. Zie HEELU , v* 4388 en volgg.

Maer die hertoge van Brabant
Hadde die scoenste, als ic bevant,
735 Ende die meeste ten selven male,
Ende trooste die sine, herde wale.
Die coninc reed toten batailien,
Ende gaf troost sonder falien,
Met eenen goeden aenzichte,
740 So dat elcs herte verlichte.
Ter erden beetten si alle doe,
Ende verbeiden die viande also;
Alse nu stoeden, alse nu saten;
Luttel dat si op dien dach aten.
745 Nu willic u maken vroet
Wat men in dander side doet.

Philipse was doen bekant
Dat die hertoch van Brabant
Seker thuiswert ware gekeert,
750 Ende heeft aldus geordineert,
Dat die coninc van Byhem,
Die bisscop van Ludicke mit hem,
Ende die Oostheeren gemeen,
Die daer waren menich een,
755 Ende heren oic uut Vrancrike
Trecken souden gemeinlike,
Ende dien pas over liden,
Ende Eduwaerde bestriden.
Doe dese heren gereet waren
760 Ende som over den pas gevaren,
Quam een waerdsman sere gerent,
Dien si voren hadden gesent,

V• 736 *Trooste die sine*, boezemde de zynen vertrouwen in. *Herde wale*, zeer wel. In Brabant zegt men thans nog *hard wel*. — 741 *Beetten*, stapten af. — 743 Nu eens stonden zy, nu eens zaten zy. — 753 *Oostheeren*, de heeren uit Oostland, de Oosterlingen (Esterlings). — 757 *Overliden*, overtrekken. — 761 *Waerdsman*, wachtman, iemand uit de voorwacht van het leger.

- Ende brachte hem selke mare ,
 Dat die hertoge noch daer ware ,
 765 Met menegen vromen man ,
 Ende dat die coninc ware dan ,
 Ende sijn hulperen mit allen ,
 Neder te voet gevallen ,
 Also die zege wilden verwerven ,
 770 Oft opt velt te samen sterven.
 Doe die heren hoerden claer
 Dat die hertoge noch ware daer ,
 Ende opten velde also gescaert ,
 Ende so willich ten wige waert ,
 775 Keerden si , al sonder beiden ,
 Tote Philipse ende seiden
 Hem al dese selve mare ,
 Ende dat die hertoge ware dare ,
 Metter scoenster batailgen , die
 780 Onder eenen here wart gezien je ,
 Ende dat hem wel voegen soude
 Dat hi trecke , also houde ,
 Te sinen vianden , daer si
 Hem te velde lagen so bi ,
 785 Gescaert in sijns selfs lande ,
 Die hem alsoo groeten scande
 Ende scade hadden gedaen ;
 Ende , woude hijt wederstaen ,
 Si souden ter selver uren
 790 Haer lijf met hem aventuren ;
 Ende trocke hi oic des achter ,
 Hi bleve ewelije in den lachter ;
 Want de vianden waren gescaert .
 Philips antwerdde , ter vaert ,
 795 Dat hi niet en woude so schiere
 Tere cansen wedden so diere ,

V* 774 *Ten wige*, ten stryde. — 782 *Also houde*, zoo aenstonds — 792 *Lachter*,
 laster, lasterlykheid, blaem. — 794 *Ter vaert*, vaerdiglyk. — 796 *Teere*, t'eenre,
 op een.

- Ende dat hi die crone van Vrancrike
Niet en woude so haestelike
Aventuren op eenre uren :
- 800 So mislijc vielen d'aventuren.
Nu hoert hier eene edelhede,
Die coninc Eduwaert daer dede.
Men brochte voir hem gevangen dan
Enen Fransoys, enen wardsman,
- 805 Die opten velde quam gejaget,
Ende als hi hem hadde gevraecht
Al dat hi hem vragen woude
Gaf hi hem van sinen goude,
Ende daertoe een groot paert,
- 810 Dat vele gels was waert.
« Gaet, sprac hi, zegt uwen here
Dat mi vernoit harde sere
Te liggene op deser heiden,
Daer ic hebbe liggen heiden
- 815 Na hem, van vroech mitten dage,
Ende dat icken geerne sage
Op den velde, mocht mi gescien. »
Die knape trac henen mittien,
Ende heeft sine bootscap wel gedaen.
- 820 Dus was mi seker doen verstaen.
Doen si daer dus mit gewelt
Gelegen hadden, op dat velt,
Met hongere in desen doene,
Tote lange over die noene,
- 825 Braken si op, mitter vaert,
Ende elc trac ten sinen waert,
Ende Eduwaert trac tAntwerpen waert,
Tsinen wive, die hi hadde waert,
Tsinte Michiels in die abdie,
- 830 Daer si lach met hare partie,

Daer si van eenen sone genas ,
 Die Lyoen daer geheeten was.
 Dit gesciede , dat es waer,
 Doen men screef xij^e jaer
 835 Ende xxxix , des zijt wijs ,
 Omtrent ten dage sinte Remijs ,
 Op eenen saterdach , alsict ontfinc.
 Nu hoert hier voert selsen dinc.

Hier so moeghdi wonder horen.

840 In deser tijt , ende daer te voren ,
 So droech Vlaenderlant qualike
 Met haren grave Lodewicke ,
 So dat si hem niet en getruden ,
 Ende sine wandeling seere scuden ,
 845 Om dat hi altoos te rade ginc
 Philipse , 'den vrancschen coninc ,
 Ende sinen raed algader dede ,
 Dat hem dicke verginc te lede ,
 Also ghi nu hier na saen
 850 In corten woerden moeght verstaen.
 Die van Brugge , sonder vermiden ,
 Quamen te Cortrike teenen tiden ,
 Ende vengen daer desen grave ,
 Ende sloegen hem oic daer ave ,
 855 Voer sijn oegen , ter selver stonde ,
 Sinen maech , here van Denremonde ,
 Den here van Nevele oic alsoe ,
 Ende andre riddren daer toe ,
 Die si bi den grave vonden.
 860 Horen grave dat si bonden

V* 831 *Genas* , verlost. — 832 *Lyoen* , Lionnel , hertog van Clarence , gestorven in Italien 1368. — 836 *Sinte Remys... op eenen saterdach*. De feest van den H. Remigius valt den 13 january , in het jaer 1339 (1340) een vrydag. De prins werd dus geboren den 14 january 1340. — 838 *Selsen* , zeldzaam. — 843 *Getruden* , vertrouwden. — 844 *Wandeling* , verkeer. — 848 *Te lede* , tot leed. — 849 *Saen* , spoedig — 853 *Vengen* , vingen. Deze aenval op Kortryk beschryft Goethals-Vercruyssen in zyn *Jaerboek der stad en oude casselry van Kortryk* , II , bl. 27 en volgg.

- Op eenen wagen, nitter vaert,
 Ende voerdene te Brugge waert,
 Ende leidene, met hoeden groot,
 Ghevangen op haer bellefroet,
 865 Daer hi lach lange stonde,
 Eer hi ute comen conde.
 Hier na moeste dicke gescien
 Dat hi uut Vlaendren moeste vlien,
 Ende te Vrancrike waert jagen,
 870 Oft sijn volc hadden verslagen,
 So ongemint was hi altoes
 Met sinen volke ende graciloes,
 Des men vele beteech doen
 Heren Willeme van Ausoen,
 875 Was een clerc van Borgelion:
 Hi was sijn laten ende sijn doen,
 Die, midse Philipse van Vrancrike,
 Bisscop tsint was tot Camerike,
 Die vele discoerds brachte toe.
 880 Eens so gevielt also,
 Dat die grave, om sijn ongevoech,
 Met sinen volke so qualiken droech,
 Dat hi in Vrancrijc quam, geiaecht
 Van vreesen, ende sere versaecht,
 885 Datten sijn liede willen ontliven,
 Ende dat hi daer nien dar bliven,
 Om groote vreesen van der doot.
 Philips, met heere groot,
 Gereedde hier omme sine vaert,
 890 Ende trac also te Vlaenderen waert.

V* 861 *Op eenen wagen*, volgens Goethals *op een kleyn peérdeken*. — 864 *Bellefroet*, fr. *beffroi*. — 867 *Dicke*, dikwerf. — 870 *Hadden*, had hem. — 874 *Willeme van Ausoen*, Guillaume d'Auxone, bisschop van Kameryk in de jaren 1336-1342. De voornaemste gunsteling van graef Lodewyk was echter zekere *abbé de Vigelay* of *Vezelai*, genaemd *Réthel*. CARPENTIER, *Histoire de Cambray*, I, p. 387, en GAZET, *Histoire ecclésiastique des Pays-Bas*, p. 37, zeggen dat Willem tot het geslacht van Avesnes behoorde. — 886 *Nien dar*, niet en dorst (dierf). — 889 *Gereedde*, bereidde.

- Onder Cassele so viel hi doen ,
 Daer men sach menich pauwelioen.
 Nu hoert voert an dmeeste geninde
 Dat ic ergens bescreven vinde :
- 895 Die Vleminge , die in dien dagen
 Uten westen te Cassele lagen ,
 Ende alle die pauwelioene sagen ,
 Begonst hem qualije te behagen ,
 Ende hem die coninc oic benam
- 900 Dat hem geen vitaelge en quam ,
 Worden si te rade in dien
 Dat sijt ten coninc wouden tien.
 Tien durent was er, of daer omtrent ,
 Uut West Vlaenderen; want die van Gent
- 905 Ende van Brugge en waren doe
 Noch ander steden niet comen toe :
 Dese setten al voer al ,
 Ende trocken neder , sonder gescal ,
 Midden daegs , wel gescaert ,
- 910 Ende trocken tconincs tenten waert ,
 Ende waren tot daer bi comen.
 En hadde die grave niet vernomen
 Van Henegauwe dese dinc ,
 Die hen den streke onderginc ,
- 915 Si hadden claerlijc doen met allen
 In des conincs pauwelioen gevallen ,
 Eer hijs hadde geweten iet.
 Selc genint is selden gesciet.
 Al viel hem daventure swaer ,
- 920 De grave hi bestoese daer
 Met een deel Brabantsoenen.
 Het was rechte voer der noenen

V* 892 *Pauwelioen*, paviljoen, tente. — 893 *Geninde*, stoutheid. — 898 *Begonnen* zich daerin kwalyk te behagen. — 899 *Ende hem*, en vermits hun. — 902 *Tien*, trekken. — 907 *Setten* (op het spel). — 914 Die dat opzet verydelde. — 920 *Hi bestoese daer*, hy bestond ze daer, hy viel daer op hen.

- Daer versloechise alle doot,
Datter cume een ontscoot.
925 xij^o ende twintig ende acht
Screef men, op sinte Bartelmeus dach.
Mids desen so ginc Vlaenderlant
Sinen grave te male in hant.
Die coninc trac weder thuis waert ;
930 Die grave trac int lant, ter vaert ;
Ende ginc sieden ende braden,
Blinden, hangen ende raden,
Te Brugge ende oec te Ghent,
Ende int lant daer omtrent,
935 Ende hadde sijn lant wel in bedwange ;
Maer en geduerde hem niet lange.

- Doe Willam, grave van Henegouwe,
Desen dienst, scoen ende getrouwe,
Philipse van Vrancrije hadde gedaen,
940 Also ghi hier voren hebt verstaen,
So haddijs danc cume iet
Van Philipse, ofte niet.
Van doen hi hadde vercregen
Crevecuer ende Alut, jegen
945 Eenen here van Denremonde,
Dies machtich was tier stonde,
Ende wel betaelt mit sinen gelde,
So onderginc hem mit gewelde
Philips, ende bleeffere here ave,
950 Waest lief ofte leet den grave ;
Ende doen hi geware waert das
Dat al sinen dienst verloren was,

V^o 924 *Cume*, nauwlyks. — 925 In het HS. staet verkeerdelyk xij^o *een ende dertich ende acht*. De slag tusschen de Franschen en de Bruggelingen, aengevoerd door Nikolaes Zannequin, had plaets dynsdag den 23 augustus 1338. Zie MEYER, *Annales Flandr.*, édit. Antv. 1561, fol. 133. JAN VAN DIXMUDE stelt het eenen dag later, in zyne *Kronyk*, uitgave van LAMBIN, bl. 212. — 932 *Raden*, radbraken. — 944 *Crevecuer*, Crevecœur, thans in het département du Nord. *Alut* is my onbekend.

- Ende dat Philips en dachte mere
 Op vromecheit noch op ere ,
 955 Die enich goetman hadde verdient ,
 Ende sijn en woude niemans vrient ,
 Ende anders niet en gheerde
 Dan scat ende groete hoeverde ,
 Dachte hi , in sinen moede ,
 960 Hi soudt hem maken tontgoede ;
 Want hi was wijs ende behindech ,
 Daer toe stout ende ghenindech ,
 Ende ginc te hant informeren
 Deser werelt meeste heeren ,
 965 Dat was den keiser Loduwike ,
 Den coninc van Engelant die gelike ,
 Den grave van Gulke daer toe meer ,
 Want hi was horen iij^{er} zweer ,
 Ende ander heren daer toe met .
 970 Dus ruerde tierst , dat ghijt wet ,
 Dese grave , voere sijn doot ,
 Dorloge , dat nu staet groot ;
 Ende ware hi te live bleven
 Hi hadt daertoe wel verdreven
 975 Dat die keiser al sine macht
 Met hem hadde neder bracht ,
 Ende dat oic dorloge , sonder waen ,
 Vele bat hadde voert gegaen .
 Dat ic dese toewale dus segge ,
 980 Ende mede in die geste legge ,
 Also ghi wel hoert ende siet ,
 Dat ne doe ic sonder sake niet ;

V° 955 *Goetman*, hetzelfde als in het fransch *gentilhomme*. Het *Bremisch-Niedersächsisch Wörterbuch* stelt voor *Guderhande Mann*, einer von Adel. — 957 *Gheerde*, begeerde. — 960 *Tontgoede*, ten ongoede, ten kwade. — 964 *Meeste*, voornaemste, grootste. — 967 *Gulke*, Gulik. In het HS. staet *Tulke*. — 968 *Horen iij^{er} zweer*, neef van alle drie. — 974 *Verdreven*, gedreven. — 979 *Toewale*, waerschynelyk te lezen *toevale*, toeval, *accidentia*. Zie v° 986. — 982 *ne*, en. *Sake*, oorzaak.

Want poeten ende cronisten ,
Die van dichtene wel wisten ,
985 Plagens oic , alsiet verstaet ,
Ende hetent incidentia.
Oec eest goed , alst mach gevallen ,
Dat men coute ende hore van allen ;
Want hier en es geset niet ,
990 En hoere te deser geesten iet.
Des biddic hem diet selen lesen
Dat sijt in goede laten wesen.

Nu waert echt dese Loduwijc ,
Grave van Vlaenderen , qualijc
995 In sijn lant onder sine liede ,
Als hem menichwerf geschiede ,
So dat hi nam sine vaert
Van vreesen te Vrancrike waert.
Nu moeghdj horen vrimde dinc
1000 Hoet in Vlaenderen nu staen ginc.
Binnen Gent so was verhaven
Een knape , niet rike van haven ,
Ende van geenre grooter geboort ,
Die so wart getogen voert ,
1005 Dat al tlant an hem vel ;
Maer hi conste spreken wel
Ende wart van groeter gewelde ,
Ende hiet Jacob Van Artevelde ,
Daer al tlant an viel seere ,
1010 Jegen den grave sinen here.
Dese Jacop ginc nu pogen
Hoe hi hem soude mogen

V^s 983 *Poeten*, in den tekst *poenten*.— 985 *Plagens oic*, waren zulks gewoon te doen. — 990 Of het behoort iets tot deze geschiedenis. *En* geldt hier zoo veel als *het en*. — 993 *Echt*, daarna. — 998 *Van vreesen*, uit vrees. — 1000 *Verhaven*, verheven, opgekomen. — 1002 *Niet rike van haven*, niet ryk van goed. VAR. *Die rijk van haven was*. Vergelyk *Brabantsche Yeesten*, 1, bl. 562, de aenteekening op v^s 4184. — 1003 VAR. *Ende van cleinder geboort*. — 1005 *Vel*, viel. — 1009 *An viel*. VAR. *aen was*.

- Jegen den grave bewaren altoos ,
Ende jegen Philipse van Valoes ,
1015 Die hem haetten totter doot.
Nu hoert hier wonder groot :
Hi bracht daer toe , dien stonden ,
Dat te samen worden verbonden
Eduwaert , coninc van Engelant ,
1020 Ende Vlaendren ende Brabant ,
Ende die grave van Hollant mede ,
Met consente van elker stede.
Die steden van Vlaenderen quamen
Hier omme in Brabant te samen ,
1025 Ende die staden van Brabant
Quamen weder in Vlaenderlant ,
Om dat vaste te besaertereerne ,
Ende met zegelen te confirmeerne ,
Dat elc van hen soude wederstaen
1030 Donrecht dat hen worde gedaen ,
Ende elc soude andren wale
Helpen houden sine pale ,
Ende al onrecht helpen weren ,
Dat den andren mochte deren ,
1035 Jeghen elc lant ende elken here ,
Ende dit soude duren emmermere ,
Met vele vorweerden , des zijt vroet ,
Die oirboirlijk sijn ende goet ,
Die ic niet vertrecken en can.
1040 Die heren zegelden vore dan ,
Baenrootsen ende riddren daer na ,
Uut elken lande , alsiet versta ,
Ende daer na elke vrye stede ,
In Brabant ende in Vlaendren mede.

V^o 1022 *Van elker*. VAR. *Vander*. — 1025 *Staden*, steden. — 1027 *Besaertereerne*, met charters te bevestigen. — 1029 *Dat*. In het HS. *daer*. — 1031 *Elc soude anderen*, zy zouden elk-ander. — 1041 *Baenrootsen*, baenrotsen, barons. — 1044 Zie dit verbond van den 3 december 1339 in de Plakkaertboeken van **Brand**, deel I, bl. 443-448.

- 1045 Houdt ment wel so eest goet ,
Ende houdt ment qualije , des zijt vroet ,
So en eest maer sceren ende scop.
Hier staet hen wel te siene op ;
Want ens here , onder der sonne ,
1050 Die hen soude gederen connen .
Op dat si hem wel te samen binden ,
God en woudse selve schinden .

- Doe die coninc te Ghent in quam ,
Om dit gebont , alsict vernam ,
1055 Brachte hi an , wel gevisiert ,
Vrancrike ende Engelant gequartiert ,
Ende screef hem coninc van beiden dan ,
Ende ontfingen den goeden man
Over coninc van Vrancrike :
1060 Wie hoerde je des gelike ?
Doe dese dingen waren gedaen
Es die coninc gevaren saen
TEngelant waert , om meer baten ,
Ende heeft binnen Gent gelaten
1065 Sijn wijf , ende sijn kindre mede .
Oic gelach si daer ter stede
Van eenen sone , dat es waer ,
Ende die coninc geloefde daer
Weder te commene , sekerlike ,
1070 Onsts hem God van hemelrike ,

V^s 1045 *Sceren*, spotterny. *Scop*, spel. — 1049 *Ens*, het en is, daer en is. In het HS. *eens*. — 1050 *Gederen*, deeren. — 1051 Mids zy wel te samen verbonden blyven. — 1054 *Om dit gebont*, ter oorzake van dit verbond. — 1055 Bragt hy, voerde hy (een wapen) aen, zeer goed uitgevonden. Door *wel gerisierd* kan men ook verstaen: *ik zeg het u wel gevisierd* (met goed inzicht). — 1067 *Van eenen sone*, genaemd *Jan van Gent*, hertog van Lancaster. Zy logeerde in 't klooster van St Baefs, volgens de *Vlaemsche Rymkronyk*, uitgegeven door G. KAUSLER, *Tübingen*, 1840, in-8°, v^s 8227. De zoon, te Antwerpen geboren, kreeg zynen naem naer het wapen van Braband, *Lyoen*; deze moest nu den naem van *Gent* dragen. — 1070 *Onsts hem*, vergunde des, vergunde zulks hem; van *Onnen*, thans *jonnen*.

- Alse die winter ware sier vaerde,
Ende men gras vonde op daerde.
Dus heeft Jacob van Artenvelde
Hem bewaert mit geweldē ,
1075 Met groeten heren , also ghi
Nu hebt horen seggen mi.
Hoe die van Camerike ute traken ,
Ende Haspre algader ontstaken ,
Ende andre dorpe also wale ;
1080 Hoe die grave , ten selven male ,
Ende sijn oem van Beamont ,
Trocken , ter selver stont ,
In sconincs Philips lande ,
Beide mit roeve ende mit brande ,
1085 Dat willic desen tiden
Al meest overliden.
In desen tijt geviel oic dat
Die van Risele der stad
Quamen in Vlaenderlant ,
1090 Ende stichten roef ende brant ,
Ende een deel dorpe gedestruēert ;
Maer si worden saen gekeert ,
Want Vlaminge ende Engelsce mede
Jaeghdense weder in hoir stede ,
1095 Te horen scaden ende scanden swaer.
Maer ij graven vingen si daer
Uut Engelant , geloevets mi ,
Van Suffole ende van Sailgebery ,
Om dat si te verre volchden na
1100 Den vianden , alsict versta ,
Die men Philipse al te hant
Teenen presente heeft gesant ,
De welke graven hi beide
In sijn vaste hoede leide.

Vs 1071 *Ware sier vaerde*, zyner vaert gegaen ware, weg ware. — 1074 *Hem bewaert*, zich verzekerd. — 1081 *Beamont*, Beaumont. — 1086 *Overliden*, voorby gaen. — 1096 *Si*, namelyk die van Ryssel.

- 1105 Jegen dat die zomer naken
 Soude , hadde Philips doen maken
 Een vlot van c.c. scepen ,
 Daer hi mit hadde begrepen
 Altenen gader dat Swin ,
- 1110 So datter engeen goet in
 Comen en mochte te Vlaendren weert ,
 Noch te Brabant , en wart geweert.
 Oec was haer meninge mede ,
 Waert dat Eduwaert over lede ,
- 1115 Dat sine seker souden bestaen ,
 Ende dan vangen ofte verslaen.
 Dese scepe daden groeten pant
 Beide in Vlaendren ende in Zeelant ,
 Ende in Brabant daer toe mede ,
- 1120 Al tote Antwerpen der stede ;
 Want die mare liep openbaer
 Dat si souden comen daer ,
 Ende die stad daer bestriden.
 Antwerpen , ten selven tiden ,
- 1125 Bewaerde hem hier jegen wale
 Met meneger bliden ende springale.
 Oec was , tier tijt , ane geleit
 Die torne aen de visschemart steit ,
 Die starc , groot ende scone es.
- 1130 Doe schreef men .xl. , sijs gewes.
 Een hoeft roovere was dan
 Van desen scepen een voerman ,
 Spoude-Visch was sijn toename ,
 Gode ende menschen onbequame.

V. 1108 *Begrepen* , ingenomen. — 1109 *Swin* , de rivier het Zwyn , in het land van Cadsant. — 1112 *En wart* het en werd , of het werd. — 1114 *Over lede* , overkwam. — 1115 *Sine* , zy hem. *Bestaen* , aenvallen. — 1117 *Pant*. *Pant doen is aenslagen*. — 1126 *Bliden ende springale* , zekere groote oorlogstuigen of *engien*. — 1128 De toren welke aen de vischmarkt te Antwerpen staet. Hy staet er nog , zoo ik meen. — 1132 *Voerman* , aenvoerder. — 1134 *Ombequame* , onaengenaem.

1135 Hierna seldj horen te samen
Hoe so dat si ende namen.

Doe die winter leden was ,
Ende men hadde dnuwe gras ,
Quam mijn her Jan , Philips zone ,
1140 Die oirloegs nien was gewone ,
Met vele volcx wel te gereke ,
Ende viel doe voor Tuinliveke ,
Dat toehoerde den bisscop ;
Maer daer so waren op

1145 Sgraven liede van Henegouwe ,
Diet hielden alse lieden getrouwe ;
Want een riddre , een Henouwier ,
Hiet van Maeny her Wautier ,
Had thuis onder ronnen

1150 Sbisscops liede, ende afgewonnen ,
Ende sijn partie daer op gedaen .
Doe dit die grave hadde verstaen
Van Henegouwe liet hijt te hant
Den hertoge weten van Brabant ,

1155 Ende dien Vlamingen daer toe ,
Die allegader quamen doe .
Die hertoge quam met groter machte ,
Want hi die gemeente met hem brachte ,
Ende Jacob van Artenvelde

1160 Quam daer met groeter geweldde .
Philips selve quam daer dan ,
Bi sinen sone , met menegen man ;
Maer si lagen over eenen pas ,
Daer hi met wel bewaert was ,

1165 So dat men hem en mochte doe
Van gheenre ziden comen toe .

V^o 1140 *Nien* , niet en. — 1141 *Wel te gereke* , wel te pas , die er goed uitzagen.
Zie *Brab. Yeesten* , bl. 2 , v^o 602. — *Tuinliveke* , *Thun-l'Évêque*. — 1147 *Henouwier* , Henegouwer. — 1148 *Maeny* , Mauny. — 1149 *Thuis* , het slot , het fort :
onder ronnen , belopen. — 1158 *Die gemeente* , zyn volk.

- De pas was wijt ende diep,
Die tusschen beide die heren liep.
Philips ende sijn sone Jan
- 1170 Lagen in dander side dan,
Henegouwe, Vlaendren ende Brabant
Lagen over an den anderen cant,
So dat elc here, van daert lach,
In des anders here wel sach.
- 1175 Noch toe en had men niet vernomen
Oft Eduwaert over soude comen.
Deen seide neen, ende dander ja.
Nu hoert voert alsiet versta.
Nochtan dat die pas was swaer,
- 1180 Si vonden oftan tghewat daer,
Vlaminge ende Brabantsoene,
Die hem wouden maken coene,
So dat si dien pas som leden,
Ende metten vianden streden,
- 1185 Ende scade daden ende scade namen,
Ende sere gequetst weder quamen.
Doe die heren sagen dat si doe
Philipse nien mochten comen toe,
Overmids den swaren pas,
- 1190 Die tusschen hen beiden was,
Ende dat hi oic mit siere geweld
Niet en soude topenen welde,
In gheer manieren, comen,
Hebben si den raed genomen
- 1195 Dat van Henegouwe die grave
Sijn liede dede comen ave,
Ende stac int huus den brant,
Ende strueerdet tot int sant;
Want thuus sijns viands was
- 1200 Des bisscops, alsic voren las.

v^o 1180 *Oftan*, echter. Dit woord staet tegenover *nochtan*, van v^o 1179. *Tgewat*, een waedplaets. — 1193 *In geer*, in geener.

Dus keerden si alle thuus waert.
Si wisten cleene dat Eduwaert
Der Sluus was comen so bi,
Als ghi nu horen moeght van mij.

1205 Doe dit voren Thuin gesciede,
Quamen Eduwaert ende sijn liede
Getogen over die zee,
Mit .ijc. scepen of mee,
Als die ghene die woude volstaen

1210 Int gelof dat hi hadde gedaen.
Ende ten iersten dat hi vernam
Dat hi bi tlant van Vlaenderen quam,
Dede hi hem, sonder letten,
Opt lant van Vlaenderen setten.

1215 « Geloest si God (dat hi sprac)!
Doen ic uut desen lande trac
Geloefdic, mitter trouwen mijn,
Dat ic hier weder soude sijn
Eer sint Jans dach, sonder waen,

1220 Ende dat so hebbic gedaen;
Want ic hier stae opt sant. »
Tsinen scepe trac hi te hant,
Ende rechte op sinte Jans dach,
Die in midden den somer lach,

1225 Omtrent den vespertide,
Bestoet hi mit scarpn stride
Van Vrancrike Philips scepen,
Die dat Swin hadden begrepen,
Die menegen coopman beroeft

1230 Hadden, ende oic onthoeft.
Sonder voerraed ghinghen si toe
Met eenen hoofde, sine wisten hoe,

V* 1202 *Si wisten cleene*, zy wisten weinig. — 1203 *Sluus*, Ter Sluys, een stad van Cadsand. — 1123 *Sinte Jans dach*, 24 juny 1340. — 1231 *Voerraed*, zonder vooraf raed te slaen.

- Zonder avijs , alsiet versta.
Deen quam vore ende dander na ;
1235 Maer God sender sine genade ,
Om wech te doene die quade ;
Want hi harer quader daden
Niet langher en woude gestaden.
- Die Fransoyse , al ongelet ,
1240 Hebben hem ter were geset ,
Stouteliken , hoochs noods.
Daer stortte men so vele bloots
Dat wonder was te scuwen an ;
Daer vochten si aldus dan
1245 Van beiden ziden mit groter cracht ,
Tote dat hem benam die nacht.
Des smorgens vroeg echt alsoe
Ginc die coninc weder toe ,
Met geninde herde groot.
1250 Menich man so bleef daer doot ,
Ander verdroncken ende verslagen.
Dit seiden si diet wel sagen.
Die coninc was , wien lief wien leet ,
Bi den iersten daer men street ,
1255 Ende vacht mitter hant so sere
Dat wonder was van selken here.
Die Fransoise mit groeten ghere
Setten hen so sere ter weere ,
Dat wonder was te scouwen an.
1260 Daer moeste sterven menich man ;
Dus so stoet die sterke strijt.
Toter hoger primetijt

Vs 1238 *Gestaden*, toelaten. — 1242 *Bloots*, bloeds. — 1246 *Dat hem*, dat het hun. — 1257 *Ghere*, begeerte, drift — 1262 *Primetijt*. By FROISSART : si dura la bataille et la pestillence de l'heure de prime jusques à haute nonne (van zes ure s' morgens tot over middag). Zoo ook de *Chroniques de Flandres*, uitgegeven door SAUVAGE, p. 153. Volgens de *Brab. Yeesten*, boek V, cap. 50, duerde echter de slag van s' avonds vóór St-Jans dag tot 's anderdaegs.

- Dat si streden , ongeviert.
 Doe so worden gescoffiert
- 1265 Die Fransoyse , ende so begrepen ,
 Dat si sprongen uten scepen ,
 Ende verdroncken mit hoepen groot.
 Ende vele bleeffen in die scepe doot,
 So dat men daer int bloet
- 1270 Tote bi den enkele woet.
 Die doode worden geworpen voort
 In der zee , over der scepe boort ,
 So dat dat water root stoet ,
 So menichfuldich was dat bloet.
- 1275 Der Frausoysen bleven daer wale
 Dertech duisent bi getale.
 Ende der Engelschen , wien soes wondert,
 Also luttel alse ses hondert.
 Dese strijt geviel voor dat Swin
- 1280 Doe men Gods jaer schreef , meer no min ,
 Derthien hondert ende veertach ,
 Dies men euweliken sal doen gewach.
 Dese vrancrijsche partien
 Waren meest uut Normandien ,
- 1285 Ende van Kaleys uter stede.
 Oic so waren daer mede
 Een deel Vlaminge , te waren ,
 Die uten lande gebannen waren.
 Oec was daer gevaen dan
- 1290 Van der Sluus een voerbaer man ,

V^o 1263 *Ongeviert*, onophoudelyk. — 1264 *Gescoffiert*, verslagen. — 1266 *Sprongen uten schepen*. Toen de maer van deze nederlaeg aen het fransche hof kwam riep de hofnar: « O wat zyn die Vlamingen toch lafaerts! » — « Hoe zoo? » — « Om dat zy de Franschen niet hebben durven naspringen. » — 1269 *Bloot*, bloed. — 1270 *Woet*, waedde, baedde — 1276 *Dertech duisent bi getale*. In de *Rymkronyk van Vlaenderen*, v^o 8306, XX^m. — 1278 *Ses hondert*. In de *Rymkronyk*, v^o 8315, *wel X^m*. Een verslag van dezen stryd werd door koning Eduward zelve naer Engeland overgezonden, en staet gedrukt by RYMER, II, II, p. 1129. — 1290 Een voornaem man van Sluus. Het woord *voerbaer* staet ook by MELIS STOKES, B. III, v^o 1569.

- Daer men voermaels vele hielt ave ,
Ende was ute metten grave ,
Daermen vele gouds om woude geven ,
Haddj behouden mogen tleven ,
1295 Die men Jan van Eyle hiet ;
Maer die van Brugge en woudens niet :
Daeromme sloech men hem af thoot
Te Brugge , vore dat Bellefroet.
Maer Spoude-Visch , als ic vernam ,
1300 Dede den raed dat hi henen quam ;
Want hi des nachts alsoe
Wel met .x. scepen ontvloe.

- Van deser hoeger victorien ,
Die ewelijc blijft in memorien ,
1305 Worden blide ten selven male
Alle die spreken dietsche tale ;
Want die zee , dat seggic u ,
Wart sere gesuvert nu
Van die rovers , die daer voeren
1310 Den coepmannen daden toren ,
Ende Eduwaert bleef voert mee
Vele bat here van der zee.
Nu sijn die Vleminge mit allen
An coninc Eduwaert gevallen ,
1315 Ende gereedden hore vaert
Met scepe te Vrancrijc waert.
Te rade worden si alsoe
Dat si voer Doernike vielen doe.

V• 1292 *Ute*, uitgetrokken. — 1295 *Eyle*. By DESPANS, II, bl. 346 komt hy voor onder den naem van Jonker Jan Van Heylle en als kapitein van het schip *St-Christoffel*. — 1298 *Bellefroet*, belfroid, beffroi, anders genaemd *de Halle* van Brugge. — 1300 *Dede den raed*, maekte met overleg. — 1306 *Duitsche tale*, om dat het een victorie was op de Romaensche of Waelsche natie. Hierin ziet men hoe sterk toen de algemeene Duitse geest, de stammationaliteit, nog werkte. — 1310 *Toren*, verdriet. — 1311 *Voert mee*, 't zelfde als *voert meer*, voortaan — 1312 *Vele bat*, veel beter.

- Van Henegouwe grave Willam ,
1320 Hollant ende Zeelant met hem ,
Die van Zeeland setten hoir vaert
Met scepe te Vranckrike waert.
Die hertoge hi quam na ;
Want , also alsiet versta ,
1325 Was sijn gemeente so groot ,
Dat het hem dede den noot
Dat si na moesten volgen.
Des was die hertoch zere verbolgen
Dat si so lange maecten dat .
1330 Dus viel die hertoch voir die stad
Metten scoensten heere dat vor dien
Uut enegen lande je wart gesien .
Gelre ende Gulke quamen mede ,
Die oic vielen voir die stede ,
1335 Loen , Valkenborch ende Beamont ,
Ende andre , die mi nien sijn cont .
Dus es Doirnicke omlegen dan
Met menegen vromen stouten man .

- Doe Eduwaert viel voer die stede
1340 Dedi een groete edelhede ;
Want hi Philipse heeft gesant
Een lettre , ende dede hem dus bekant :
« Philips , neve , dits jammer groot
Dat so menich mensche blijft doot ,
1345 Dier scout toe en hebben engheen ,
Om tocsuin van ons tween .
Het ware beter dat wi quamen
In eenen crite te samen ,

V* 1325 *Gemeente*, volk. — 1345 Die er geen schuld (*scout*) aen en hebben. —
1346 *Tocsuin*, t' ocsuin, de oorzaak van twist. — 1348 *Crite*, kryt, strydperk,
kampplaats. De brief van Eduward en het antwoord van den koning van Frankryk
leest men in BUCHON'S laatste uitgave van FROISSART, I, pag. 110; doch daerin vindt
men geen voorstel tot een *twee-gevecht*.

- Ende wijt becortten onder ons beiden ,
1350 Ende lieten gode die sake sceiden ;
Oft , en wilt di hier niet an ,
Neempt tote u .c. riddren dan ,
Ic nemer .c. oic daer toe ,
Ende latet ons becorten alsoe.
1355 Ende eest oic dat engeen
En genuecht van desen tween ,
So bringen wi ons volc te male ,
Ende laet ons cortten dese quale.
Die tvelt behoudt hebbe deere
1360 Ende blive Vrancs coninc voirt meere.
Ende laet nu uwen wille saen
Met desen selven bode verstaen. »
Dese lettre was ten selven male
Open besegelt , harde wale ,
1365 Met eenen groten segel gequartiert
Vrancrike ende Engelant , wel versiert.
Philips mercte den segel wel
Met eenen ansichte stuer ende fel ,
Ende sweech lange al stille.
1370 God wiste wel sinen wille.
Doe dede Philips weder weten
Dat hi die crone hadde beseten
In goeden rasten vele jare ,
Ende dat se sijn recht erve ware ,
1375 Van rechter geboert verstorven ,
Ende dat hi die hadde verworven
Met consente gemeenlike
Der genoten van Vrancrike ,
Ende dat hier nieman an en kinde
1380 Dan hem selven ene vinde ,

V° 1351 *Di*, gy. — 1373 *Rasten*, ruste. — 1378 *Genoten*, fr. *pairs*. —
1379 *Hier*, hy er. — 1380 *Eene vinde*, een enkel brokje. *Vinde* staet hier om het
rym, voor *vinne*, by KILIAEN *pars abscissa* Het heeft de zelfde beteekenis als *bone* in
V° 278 hier boven, waer byna het zelfde antwoord voorkomt.

Ende dat hi noch te desen tiden
Daeromme niet en woude striden ;
Maer alst hem soude duncken tijt
So soudi hem leveren strijt,
1385 Lichte eer hem lief soude wesen.
Hier met latic van desen.

Nu moeghdi horen openbare
Van dingen , die harentare
In desen tiden sijn gesciet ,
1390 Also men in orloige pliet.
Het geviel in desen tijt
Voire Arie , in enen strijt,
Daer her Robbrechts van Artoes
Versloech soe menech fransoys ,
1395 Oec verloes hi der siere mede ,
Dandre jaeghdi in di stede.
Men seide dat , al over waer,
Dat Lodewijc selve was daer ,
Grave doen was van Vlaendren lant ;
1400 Want hi was sijns lants viant ,
Ende plach tArie , tien tiden ,
Tsine , ende uut ende in te riden.
Van Artoys dese here Robbrechts
Wart verdreven , jegen rechts ,
1405 Uten rike van Vrancrike ;
Nochtan was hi sekerlike
Een vri edel fransoys ,
Ende recht oer van Artoes ,
Ende bat geboren , sijt seker das ,
1410 Dan coninc Philips selve was ;
Maer die coninginne , Philips wijf ,
Was hem so swaer ende so stijf ,
Dat sine slants heeft verdreven ,
Ende heeft dat graefscap gegheven

Vs 1388 *Harentare* , hier en daer. — 1390 *Pliet* , pleegt. — 1392 *Arie* , Aire. —
1395 *Der siere* , der zynre , van zyn volk. — 1402 *Tsine* , te zyn , te wezen.

- 1415 Van Bourgognien haren broeder,
(Van haren vader ende van moeder)
Ende hadde haren man in dien
Dat hi al dit dede gescien ;
Maer si toenderre redene ave ,
- 1420 Die vray en was noch gave.
Hoe dit vore ende na gevel
Soude men u vertrecken wel,
Maer het soude te lanc gerecken.
Oec soude men u wel vertrecken
- 1425 Hoe een wijf daer toe gehuert was
Dat si lide, sijn seker das ,
Vore alle tvolc openbare ,
Dat her Robbrecht sochte om hare ,
Woud si den coninc vergeven
- 1430 Ende die coninginne, hi soude haer geven
So vele , dat si ewelike
Daer na soude wesen rike.
Oec lide si meer saken ,
Dat her Robbrecht hadde doen maken
- 1435 Lettren , valschs ende loes ,
Opt graefscap van Artoes.
Noch meer wonders si gewaechde ;
Want , so wat dat men haer vraechde ,
Si lide mede altoes das ,
- 1440 Also si geïnformeert was.
Desen wive was doen verstaen
Dat mense soude laten gaen
Alsi al hadde vollijt ,
Ende dat si al haren tijt
- 1445 Bi der coninginne sijn soude ,
Ende oic eweljk rijc van goude.

V• 1417 En had zoodanig haren man (op hare hand) in deze zaek. — 1420 *Vrai*, waer. — 1421 *Gevel*, geviel. — 1425 *Dat si lide*, dat zy belydde, bekende. — 1428 *Sochte om hare*, haer had aengezocht. — 1441 Aen dit wyf had men te verstaen gegeven. — 1443 *Vollijt*, te vollen belyd.

- Dit wijf was sere bedrogen ;
Want, doe si al hadde gelogen
Dat men haer te liegene beval ,
1450 En beide men groot no smal ,
Men en warpse, dat geloeft ,
In een vier tote over thoest.
Al en hadde si, sonder waen ,
Philips noyt meer argers gedaen ,
1455 Mochtene nochtan, voor waer geseit ,
Scenden Gods gerechticheit ,
Sonder tquade gelt dat hi slaen doet ,
Ende oic der heileger kerken goet ,
Daer af dat hi al geheel
1460 Jaerlijxen nempt thiende deel :
Des hem herde qualije onnen
Mate papen ende nonnen ,
Die ute haren live ontsparen ,
Daeromme dat si, te waren ,
1465 Menegen vloec hem daeromme geven.
Met rechte mochte hi des beven.
Hets oic te dinckene, sekerlike ,
Dat hem God van hemelrike
Dese plage aldus toesent
1470 Om dat hi hem nien bekent.

- Doe dese goede man, her Robbrecht ,
Verdreven dus was jegen recht ,
Es hi getogen al te hant
Tote sinen neve in Brabant.
1475 Die hertoge dien wel ontving ,
Ende oic loefde hem dese dinc ,
Dat hi in sinen lande sate ,
Ende om sijn gelt dronc ende ate ,

V• 1455 *Mochtene*, zoo mogt hem. — 1456 *Scenden*, benadeelen, straffen. —
1461 *Onnen*, jonnen, gunstig zyn. — 1462 *Mate*, arme. — 1463 Die dus hun
leven, hun lichaem, moeten te kort doen. — 1470 Om dat hy God niet bekent, om
dat hy daarvan geen berouw toont. — 1476 *Loefde*, oorloofde.

- Ende uut ende in rede, vroeck ende spade,
 1480 Ende niemen arch no scade en dade.
 Nu , alse Philips dit vernam ,
 Wart hi opten hertoge gram ,
 Ende ontboot hem handelinge
 Dat hi heren Robbrechten vinge,
 1485 Ende dat hine hem haestelike
 Gevangen sende in Vrancrike.
 Om dat de hertoge , wats gesciet ,
 Dese dinc en woude doen niet ,
 So huurde Philips , also houde ,
 1490 XVI. lantsheren mit goude ,
 Dat si den hertoge zouden bestaen ,
 Ende tallen siden ane gaen ,
 Ende vanghene oft verslaen ,
 Ende voer hem bringen gevaen ,
 1495 Ende mijn her Robbrecht mede ,
 Daer elc here sijn macht toe dede ,
 Beide mit stride ende mit brande ,
 Telker siden van den lande ;
 Dat .ix. maende duerde dan ,
 1500 Des die hertoge doe nochtan
 Wel ontstoet , met groeter eeren ,
 Mitter hulpen Gods ons Heren.
 XXXIII. screef men doen
 Ende xij^e dcarnatioen.
 1505 Nu nam her Robbrecht sine vaert ,
 Heimelike tEngelant waert ,
 Te sinen neve Eduwaerde ,
 Die tot hem nam goede waerde.
 Daer so bleef hi , alsict vernam ,
 1510 Tote dat Eduwaert over quam.

V^o 1480 *Handelinge* , aenstonds. — 1489 *Also houde* , dadelyk , met spoed. —
 1501 *Ontstoet* , uitstond , als boven v^o 554. — 1508 *Waerde* , verzekering , bescher-
 ming.

Voir tSwin , daer ic voer af seide ,
Thoende hi sine vromichede ,
Ende voer Arie , als ghi hebt gehoert .
Nu hoert van der geesten voert .

- 1515 Onlange na dat dit gevel
Quam her Robbrecht also wel
Vore tsint Homaers die stede .
Die van Ypere quamen mede ,
Ende hebben vele volcx met hem bracht .
- 1520 De fransoyse worden so bedacht
Dat si ute quamen om striden .
Her Robbrecht , ten selven tiden ,
Quam hem jegen , also houde .
Ende als men vergaderen soude
- 1525 Trocken die van Ypre achter waert ,
Alse liede die sijn vervaert ,
So dat her Robbrecht tachter was
Ene stonde , sijt seker das ;
Maer daventure viel alsoe
- 1530 Dattie van Brugge quamen toe ,
Ende hebben , al ongeviert ,
De fransoyse gescoffiert .
Men street daer ten selven tiden
Ridderlijc in beiden siden .
- 1535 Die fransoyse vloen ten stad waert .
Daer so bleven in die vaert
Omtrent .xx. baenrotsen doet ,
Die alle waren heren groet ,
Edel , ende van groeten aerde .
- 1540 Daer bleven oic voer den swaerde
C. riddren ende .xx. met
Ende wel .m. volcs , dat wet :

V^o 1517 *Tsint Homaers*, te Sint-Omer. — 1524 *Vergaderen*, ten styde vergaderen. — 1527 *Tachter*, ten achter, achteruit. — 1531 *Al ongeviert*, zonde verwyl.

- Dus volchden die van Brugge naer
Tote vore der steden porte daer.
- 1545 Men seide oic voer waer doen
Dat die grave van Alisoen ,
Philips broeder , te dier tijt
So gewont was in den strijt ,
Dat hi , onlange daer na ,
- 1550 Opt bedde starf , alsict versta ,
Ende ander heren oic also ,
Tote achte ofte tot .ix. toe.
In deser tijt oic , dat
Men Dornicke belach , die stad ,
- 1555 Dede van Henegouwe die grave
Sente Amants ende Orsijs ave ,
Met braude ende mitten swaerde ,
Daer men man no wijf en spaerde.
Binnen Orchijs op dien dach
- 1560 Een groete jaermerct gelach ,
Daer men so groet goet doe wan
Dat ment niet geseggen en can.
Van daer voer die grave voert
Ende wan Merchines die poert ,
- 1565 Daer hi groote scade in dede
Met roeve ende manslachte mede.
Ende al die dorpe die hi vant
Keerdi algader in den brant.
Aldus so ging die grave dan
- 1570 Sinen oeme swaerliken an.
Nu mach wel comen sijn die stonde ,
Die Christus sprac mit sinen monde ,
Dat noch soude comen die tijt ,
Dat in dese werelt wijt
- 1575 Volc jegen volc soude opstaen ,
Ende een rike dander verslaen ,

Ende dat volc soude warren algader ,
Tkint setten jegen den vader ,
De brueder jegen den broeder ,
1580 De dochter jegen der moeder ,
Ende die neve jegen den oem.
Nu merct ende neemt goem
Oft dese tijt iet comen es?
Ja , hi es nu , sijt seker des ;
1585 Want tkerstenheit es gedeelt in tween :
Die Walsche tongen die es een ,
Dandre die Dietsche al geheel.
Nu siet hoe God sijn oirdeel
Op dit kerstenheit verwect ,
1590 Daer hi die sonden mede wrect.

Doe Eduwaert hadde gelegen
Vore die stad , also heren plegen ,
Omtrent eene maent ofte mere ,
Dede hi hem selven grote eere.
1595 Een minder brueder quam gestreken
Uter stad , ende woude spreken
Dien coninc van Engelant.
Hi wart vore hem bracht te hant ,
Ende sprac : « here , hier ben ic gesint
1600 Van vrouwen , die dragen kint.
Die voerbaerste , weet wel dat ,
Die daer sijn binnen die stad ,
Die den lost hebben so groot
Na zeevischs , dats hen ware noot
1605 Dat sijs hadden haer gehinct ;
Ende sonderlinge na harinc ,
Alsulken als men nu veit ,
Ende bidden , doer uwer edelheit ,

V* 1582 *Goem* , acht. — 1601 *Voerbaerste* , voornaemste. — 1603 *Lost* , lust.
— 1605 *Gehinct* , gehengen , verzading. — 1607 *Veit* , vindt? of vangt? vers 1615
doet gelooven dat het woord voor *vindt* moet genomen worden. — 1608 *Doer* ,
om , ter sake van.

- Dat ghi hen wilt gehingen
1610 Dat mens hen mochte bringen. »
Die coninc was corts beraden,
Ende dede .ij. wagene laden
Met heringe, wel ter core,
Ende daer toe salm ende store,
1615 Gelijk men vant aldoe.
Dus sprac hi den bode toe :
« Segt den vrouwen van der stede
Dat ict harde gherne dede;
Maer dat si doen haer hoeschede,
1620 Ende deilens maten vrouwen mede;
Want ic en wille, te ghenen dagen,
Op vrouwen veede dragen.
Ende en dade alleene dat
Mijn viande des te bat
1625 Hebben souden, te minen ontvromen,
Ic soude hen genoeg laten comen,
Des sj begeerden, spae ende vroe. »
Die bode woude betalen doe,
Ende die coninc en woude hem laten.
1630 Dus trac de bode siere straten,
Ende die vrouwen waren vertroest,
Ende uut haren crieme verloest.

- Philips lach teser wilen
Bi Dornike op .ij. milen,
1635 Tusschen .ij. rivieren, alsoe
Dat men hemme nie mochte comen toe,
Daer hi dagelijcs sach de viande
Beide met roeve ende mit brande,

V^s 1613 *Wel te core*, keurige. — 1614 *Store*, steur. — 1619 *Hoeschede*, heuschheid. — 1622 *Veede*, veete. — 1623 En ware het niet dat. — 1625 *Te minen ontvromen*, tot myn schade. — 1627 *Spae ende vroe*, laet en vroeg, ten allen tyde. — 1629 *Laten*, laten betalen. — 1632 *Crieme*, angst, beklemming; van *kriemen*, oudhoogduitsch *krimmen*, verwand met *kraem*, *krampe*, *krimp*, enz. Vergelyk OTFRIEDS *Evang.* lib. 1, cap. XXV, v^s 56. In Braband noemt men elke moeylyke zaek een *kraem*. — 1633 *Teser wilen*, op dezen tyd.

- Dat hem die roec vloech over thoot.
- 1640 Alsoe was hem die moet groot
 Nochtan , dat hi met wijsheiden
 Die dinc also dede beleiden ,
 Dat hi wachten soude sijn stade ,
 Den vianden te doene scade ,
- 1645 Ofte toete dat hise verderven soude ,
 Ende dat quame des winters coude ,
 Als hi vore hadde gedaen ,
 Also ghi hier voren hebt verstaen.
 Dicke saten op , te waren ,
- 1650 Jonge lieden die lustech waren ,
 Ende bejagen wouden eere ,
 Beide knapen ende bachelere ,
 Tote .ij.^o ofte drien ,
 Om tVrancsche here oversien ,
- 1655 Die dicke brachten mare
 Hoe dat daer gescepen ware ,
 Die vore hem gevaen brochten dan
 Dat si vonden , waest goed of man.
 Eens worden si omlegen.
- 1660 Daer so wart dootgeslegen
 Her Willam van den Wikette dan ,
 Een jonc riddre , een willich man ,
 Ende een deel waser gevaen ,
 Die men op haer trouwe liet gaen.
- 1665 Des ende vele des gelike
 So geviel dagelike ,
 Dat ic hier late achter bliven ,
 Ende wille ander dinc bescriven ,
 Also alsiet best versinne.
- 1670 Van Henegouwe doude gravinne ,

V* 1645 *Toete*, tot. — 1652 *Bachelere*, fr. *bacheliers*. — 1654 *Drien*, drie honderd. — 1654 *Oversien*, te overzien. — 1656 *Gescepen*, geschapen, toegesteld. 1669 *Versinne*, bevroede.

- Een goede godelike vrouwe ,
Sgraven moeder van Henegouwe ,
Philips suster van Vrancrike ,
Ende Eduwaerts zweger waerlike ,
1675 Pijnde om den pais sere
Tusschen elken coninc ende here ,
Vroech ende spade al haer macht ,
Ende doet haer te doene ontsacht
Es si gekeert , al te hant ,
1680 Toten hertoge van Brabant ,
Ende vertrac daer al clare
Also waert dat hi viant ware ,
Dat hi met groeter eeren
Daer toe hem wel mochte keeren
1685 Dat hi omme den pais sprake ;
Want verginge also die sake
Dat men daeromme strede ,
Sone soude dat kerstenhede
De scade nemmermeer verwinnen ;
1690 Ende dat hi oic mochte versinnen
Wonne men mit stormen die stat ,
Mit Engelschen ende Vlemingen , dat
Men groet jammer soude scouwen
Ane kinderen ende ane vrouwen ,
1695 Ende an jonge ende an oude ;
Want men niemenne sparen en soude ,
No papen no nonnen mede ,
Die men vonde in die stede ,
Ende souden vore dsweert bliven doot ,
1700 Ende dat ware jammer groot ,

V^o 1671 *Godelike*, godvruchtige. — 1674 *Zweger*, voor *zwegerinne*, hier *schoonmoeder*. Zoo ook *Brab. Yeesten*, boek V, v^o 4332. — 1675 *Pijnde*, werkte. *Pais*. In den tekst staet *paus*. — 1678 *Ontzicht*, praeteritum van *ontsaken*, negare. In de *Brab. Yeesten*, b. v. v^o 4339 leest men *ontvacht*, en *ontfacht*. — 1681 *Vertrac*, vertelde, sprak. — 1682 *Also waert*, al ware het. — 1688 *Sone*, zoo en. — 1693 *Scouwen*. Zoo ook in de *Brab. Yeesten*, b. v. v^o 4353; doch in het HS. staet *scuwen*.

- Ende dat men jammer werken soude
Ane vrouwen , jonge ende oude ,
Ane maeghden , ane nonnen mede ,
Die men vonde in die stede ,
1705 Ende dat hi oic tallen stonden
Van rechte daer toe ware gebonden ;
Want alle die heren , te waren ,
In elke partie sijn mage waren ,
Ende consti dorloge gebreken
1710 Men souds hem ewelije ere spreken.
Die hertoge , die wel verstoet
Dat die vrouwe was goet ende vroet ;
Want hi altoos , vroech ende spade ,
Geerne volchde goeden rade ,
1715 Antwaerde der vrouwen ende seide :
Waert dat die partien beide
Hem des wouden gehoren dan ,
Hi souds geerne nemen an ,
Ende daertoe doen , met goeder onste ,
1720 Dat alrebeste dat hi conste ,
Om die ere van kerstenhede ,
Ende om der vrouwen bede mede .

- Doe dit die vrouwe had gehoert
Helt si hare an tshertogen woert ,
1725 Ende sat op , ende voer te hant
Daer si haren broeder vant ,
Ende begonste hem te instrueren
Hoe hi daer met luttel eeren
Tote noch hadde gelegen ;
1730 Maer wouddi raeds noch plegen
Men soude die stad , harde saen ,
Van dien groeten besitte ontslaen ,
Ende dat hi oic wiste also
Dat ne mochte niement bringen toe

V• 1704 *Stede*. Is het de dichter of de afschryver die hier tweemaal het zelfde zegt? — 1709 *Gebreken*, breken. — 1731 *Saen*, spoedig. — 1732 *Besitte*, beleg. 1734 — *Mochte*. Het HS. heeft *brochte*.

- 1735 Dan die hertoge van Brabant.
Ende al es hi u viant ,
Si hoepte wel nochtan
Dat hi hem soude nemen an ,
Eist dat ghijs an hem begheert.
- 1740 Ende u es beter , hoe dat wert ,
Die minre dan die meerdre scande ;
Want si hebben in uwen lande
Seker so lange gelegen ,
Sonder iet te doene jegen ;
- 1745 Ende in die stad es hunger groot ;
Ende eist dat si doir den noot
Die stad op moeten geven ,
Ic duchte ghi wart verdreven
Uwes lands , ende uwer eeren mede ;
- 1750 Want die beste van kerstenede
Sijn si die u versoecken nu.
Daer bi , here , so biddic u
Dat ghi u te tide beraedt ,
Eer ghi meer wart gescaedt.
- 1755 Doe die coninc hadde gehoert
Ende verstaen sier suster woert ,
Antworde hi : « Hoe soudic mogen
Mi selven daer toe gebogen ,
Dat ic soccoers soude soeken daer
- 1760 Men mijn viant es so swaer.
Sone gesciede desgelike
Noit coninge van Vrancrike.
Ets waer , ic weet dat wel ,
Dat mi daventure es fel ,

V• 1736 U. Hier en in de volgende versen heeft by de schryver eene zonderlinge verwarring plaets. Soms verhaelt hy, soms laet hy de oude gravin spreken. — 1740 *Hoe dat wert*, wat er ook van worde. — 1746 *Si*, namelyk de belegerde Franschen. — 1751 *Versoecken*, bezoeken, in den zin van met geweld *aenrallen*. Hier van daen het woord *huussoeking*. — 1758 *Gebogen*, buigen, vernederen. — 1761, 1762 Iets dergelyks gebeurde nooyt aen eenen franschen koning.

- 1765 Ende dat mijn liede tallen lagen
Gevaen worden ende verslagen ;
Ooc sijn mijn liede in groter noot
Om die sterfte , die hier es groot.
Aldus ben ic sere tachter.
- 1770 Mochtic , sonder minen lachter ,
Uut deser noot sijn ontslagen ,
Ic soude al vore al wagen ,
Met rade van minen lieden ,
Ende doen dat si mi rieden. »
- 1775 Doe sine liede dit vernamen ,
Quamen dedele liede te samen
Mitten coninc van Behem ,
De bisscop van Ludicke met hem.
Vore Philipse quamen si
- 1780 Ende seiden hem dat hi
Niet eerlijc daer en lage ,
Daer hi sijn viande dagelijcs sage
Varen ende keren in sinen lande ,
Beide met roeven ende brande ,
- 1785 Ende dat si van dage te dage
Verloren vriende ende mage ,
Onder , verslagen ende gevaen ,
Nochtan ware , sonder waen ,
De sterfte daer so groot ,
- 1790 Dat tvierdendeel volcs waer doot ,
Ende dander vierdeel lage
Van siecten swaer ende trage ;
Ende dat oic sijn viande
Reden met roeve ende met brande
- 1795 In sijn lant , met groter werre ,
Wel .xv. milen verre ,
Also dat men daer int lant
Spise no forage en vant ,

- Ende dat hen oic dochte dat
1800 Hi nien soude mogen de stat
Ontsetten metten sinen ,
Alse woude hijs hem pinen ;
Want die beste van kerstenhede
Daer lagen voer sijn stede ,
1805 Die striden souden wale
Jegen heidenesse te male ;
Dat hi wel sage ende vername
Hoe hi eerleest van daer quame ,
Oft si souden nemen haer vaert ,
1810 So si ierst mochten , thus waert ,
Oft dat hi strede met geninde
Ende maecte des oirloogs een inde .

- Die coninc andwaerde dan
Alse een seer bedruet man :
1815 « Ghi heren weet dat mi es leet
Dat onse sake niet bad en geet .
Lichte ic hebbe verdient des
Dat mj daventure jegen es .
Ic wille nu gherne ane gaen
1820 So wat u dunct best gedaen . »
Soo droech men daer over cen ,
Metten rade al gemeen ,
Dat niemen daer toe en dochte ,
Die vrede of pais maken mochte ,
1825 Dan die hertoge van Brabant ;
Ende alse ware hi viant
Hi souds hem wel ondervinden ;
Ende dat men aen hem soude sinden
Janne conine van Behem ,
1830 Den bisseop van Ludicke met hem ,

V• 1802 *Alse*, al. *Hys hem pinen*, hy dit poogen te doen. — 1805, 1806 Die beter zouden doen tegen heidensche landen te oorlogen. — 1810 *So si ierst mochten*, zoo spoedig als zy konden. — 1816 *Niet bad en geet*, niet beter en gaet. — 1817 *Lichte*, wellicht. — 1826 *Alse*, al.

- Om den orbore , groot ende hoege .
Te doene ane den hertoge .
Van Henegouwe die gravinne ,
Die seere wijs was van sinne ,
1835 Es voert gekeert te hant
Aen den coninc van Engelant ,
Die was hare dochter man ,
Ende ginc hem wijslijc an ,
Ende began hem seggen ende leeren :
1840 Woudijs hem ten hertoge keeren ,
Alsoe haer broeder hadde gedaen ,
Hi soude scoene soene ontfaen ;
Want al dat goet , dat te voren
Sijn vordren hadden verloren ,
1845 In Gasscoengen ende elre mede ,
Also ment vonde ter waerhede ,
Dat soudj weder gewinnen ,
Sonder oirloge , met minnen .

- Die coninc dachte , in sinen moet ,
1850 Dat dese raet een deel waer goet ;
Want hine hadde silver no gout
Daer hi met mochte sijn scout
Sinen lieden betalen voert ,
Also toten orloge hoirt ;
1855 Want hem en quam goet en geen
Uut sinen lande , als hem wel sceen ,
Soo datten die noot dwanc daer toe
Dat hi dit ane ginc also .
In desen manieren so waert
1860 Hier toe geleit een dachvaert ,
In eene kerke die Esplesijn heet ,
Die niet verre van Dornike en steet ,

V• 1831 *Den orbore* , hetgeen oorboorlyk , noodig , was.— 1845 *Elre* , elders.—
1852 *Scout* , schuld — 1856 *Sceen* , bleek. — 1861 *Esplesyn* , Esplechin , chapelle.
Zie FROISSART , liv. I , part. I , ch. 153 et 154.

- Daer men helt dat parlement.
Philips heeft aldaer gesent
- 1865 Den bisscop van Ludicke, dat wet,
Ende den coninc van Byhem daer met,
Ende ooc .ij. graven also.
Eduwaert sende daer toe
Den bisscop van Lincole,
- 1870 Die ginc ter wiser scole,
Ende .ij. graven oic daer mede.
Daer quam oec, ter selver stede,
Die hertoge ende die gravinne,
Die sere scarpden haer sinne
- 1875 Hoe si van dien groeten saken
Een goet gevoech souden maken;
Want mens hen betruwede best.
Si brachtene daer toe, int lest,
Dat wesen soude een bestant
- 1880 Tusschen elken here ende elc lant,
Tote op sint Jans Baptisten dach,
Die in midden den zomer lach,
Ende men soude, hier en binnen,
Ondersoeken ende bekinnen
- 1885 Alle die poenten, die Eduwaert
Te seggen hadde te Vrancrike waert;
Ende so wat men vonde clare,
Dat sijn goed ende sijn recht ware,
Dat soude hem gescien te male.
- 1890 Ende om dit te gescienne wale,
Sonder enich meswenden,
So soude Philips te gisele senden
Janne den coninc van Byhem,
Den bisscop van Ludicke mit hem,

V• 1863 *Helt*, hield. *Parlement*, samenspraek, byeenkomst. — 1869 *Lincole*, Lincoln, als boven. — 1877 *Betruwede*, betrouwde. — 1879 *Een bestant*, gesloten den 25 september 1340 — 1883 *Hier en binnen*, intusschen. — 1891 *Meswenden*, miswending, verkeerig. — 1892 *Te Gisele*, tot gyzel.

- 1895 Ende .ij. graven daer mede ,
Tot Valenchen in die stede ,
Ende van daer dan en keren niet
Voer dat Eduwaerde ware gesciet
Sijn vorwaerde , gelijc dat ghi
- 1900 Nu hier hoert vertrecken mj ;
Maer des incomens daer na
Wart hem verlaten , als ict versta ,
Ende hier met souden , te waren ,
Alle heren thuiswert varen ,
- 1905 Ende die stad soude sijn ontset ,
Daer men vore lach , dat ghijt wet ,
Thien weken , of also wel.
Nu hoert voert wat gevel.

Also dit die Vlaminge hebben verstaen

- 1910 En wonden sijs niet ave gaen ,
Si en haddender meer baten af ,
So dat hen Philipse quite gaf
De sententie , die hi mochte
Op hen werpen , als hem dochte
- 1915 Dat si in onrechten saken
Op die vrancsche crone staken ,

V* 1901 *Des incomens*, het bepaelde wegens het inkomen, te Valencyn, als gyzelaers. — 1902 *Verlaten*, kwytgescholden. — 1911 Ofzy moesten meer voordeel van dit bestand trekken. — 1913 *De sententie*, volgens welke de koning hen mocht doen excommuniceren. Wegens dit punt zegt de oude *Kronyk van Vlaenderen*, uitgegeven door myne vrienden SERRURE en BLOMMAERT, I, bl 204: « Ende daer waren gerelaxeerd de sentencien van verwatenessen, die de coninc Philips de Langhe hadde in sinen tyden vercreghen an den paus, jeghens dlandt van Vlaenderen, om dat sy hem ende sinen neve den grave Lodewijc rebel waren, ende dese lettere van verwatenessen was voer Dornike ghescoert en te nieute ghedaen, by den consente van den twe vorseide cardinalen ende van den coninc van Vranckrijke. » Deze kronyk stelt het gebeurde in 1342, dus twee jaren te laet, gelyk ook nog andere gebeurtenissen. Het ware te wenschen geweest dat de uitgevers, in hunne aenwyzing der jaertelling, boven den tekst, zulke misslagen van den kronykschryver verbeterd hadden.

- Gelijke in den pais stoet bescreven
Die vore Risele was gegeven ,
Also die paus Bonifacius
- 1920 Onder sine bulle ontgaf aldus ,
Doe groete Philips daer vore lach ,
Daer menech groot here toe sach
Doe men screef openbare
Dertien hondert ende jare.
- 1925 Si hadden oic quite daer bi
Alle die fayte, die si
Voer dien tijt hadden mesdaen ,
Ende daer toe oic , sonder waen ,
Al dat ongelt , groot ende swaer ,
- 1930 Dat die Vlaminge menich jaer
Van tribute moesten geven ,
Also in den pais was bescreven.
Ende aldus , dat ghi dat wet ,
So wart Dornike ontset ,
- 1935 Ende Eduwart nam sine vaert
Te sinen wive te Ghent waert.
Die grave quam in Vlaenderlant
Ende sloech aen sijn goed te hant ,
Ende geloefde dat hi vort mere
- 1940 Wesen soude een goet here ,
Ende recht ende vonnesse doen int lant ;
Maer dat was omme niet gewant ,
Hine mochte emmer , wats gesciet ,
Tsier liede vrienſcap comen niet.
- 1945 Hier so moghdi wonder horen.
Philips , niet lange hier te voren ,
Hadde gehuert .xvj. lantsheren ,
Dat si Brabant souden strueren ,

V• 1920 *Onder sine bulle*, hetzelfde als *onder zynen zegel* — 1924 *Dertien hondert ende jare*. De tekst laet het jaer open. Lees : *twaelfhondert ende xcviij jare*. Zie WARNKOENIG , *Flandrische Staats- und Rechts-geschiede* , I, bl. 199. — 1939 *Geloefde*, beloofde. *Vort mere*, voortaan. — 1942 *Omme niet gewant*, om niet gedaen. Dat was eene *wending* in zyn gedrag , die geen gevolg had.

- Daer elc toe dede sine macht
- 1950 Al waest dat hen ontsacht.
Des die hertoge , des sijt vroet ,
Met groeter eren wel ontstoet ,
Waest lief of leet hen allen,
Nu es dit contrarie gevallen ;
- 1955 Want Yngelant, Vlaenderen ende Brabant
Gulke , Gelre ende Hollant ,
Ende ute Almaengen vele heren
Wouden Philipse nu onteeren.
Nu marct Gods recht vonnes !
- 1960 Soude hi ontslagen worden des
Dat moeste de hertoge setten voert ,
Also ghi nu hier hebt gehoert.
Hier bi es weldoen altoes goet ;
Want God can werpen onder voet
- 1965 Alle erdsche mogentheit
Also hi wille : dats hem gereit.

- Hier na , omtrent sinte Andries dach ,
Doe Eduwart te Gent lach ,
Quam hem mare haestelike
- 1970 Dat hi quame in sijn rike ,
Oft hi soude sijn lant verliesen ;
Want sijn liede wouden kiezen
Tenen coninc sinen sone ,
Ende hem opgeven die croene ,
- 1975 Ende dat si hem selven soudon
Uten lande willen houden .
Doe dit vernam Eduwaert
Trac hi te hant te Sluus waert ,
Metten grave van Noranthoen ,
- 1980 Die bi hem daer was doen ,

V^o 1950 *Ontlacht*. Zie boven v^o 1678. — 1960 Om daer van (van die oneer) ontslagen te zyn. — 1963 *Hier bi*, hier om. — 1965 *Gereit*, gereedelyk; dat staet tot zyn dienst.

- Ende ginc te scepe al ombekint.
Ende God gaf hem sulken wint
Dat hi sderde daegs ombekant
Over was in Engelant.
- 1985 Ende eer hi daer was comen
Haddj, in die zee, vernomen
Dach ende stede, waer si souden
Haer parlement te gader houden,
Om dat si dan, in waren saken,
1990 Den sone wouden coninc maken.
Ende te hant nam hi sine vaert
Sonder merren daerwaert,
Want en was niet verre van daer
Daer hi op ginc, dat es waer.
- 1995 Daer vant hise tere roten,
In een huus alle besloten,
Die twint en moedden dat hi
Hem daer ware also bi,
Want si wouden weten clare
2000 Dat hi over in Vlaenderen ware.
Daer vinc hi, ende die grave
(Daer ic vore seide ave)
Van Noranthon, ter selver stede,
Bisscoppe ende graven mede,
2005 Ende ander heren in desen doene,
Die hi leide in vasten prisoene,
Daer af hi hadde groten scat,
Des hem sere was te bat,
Ende die hem wel quam te staden;
2010 Want hi hadde hem sere geladen

V* 1981 *Te scepe*, op den 31 november 1340. Zie LINGARD, ad annum. Deze schryver verwacht Doornik met Kameryk. *Ombekint*, onbekend. — 1992 *Sonder merren*, zonder vertoeven. — 1994 *Daer hi op ginc*, daer hy aen land stapte. — 1995 *Tere roten*, byeen, op een rote, gelyk nog de Brabanders zeggen. — 1997 *Die twint en moedden*, die geenzins en vermoedden. — 2006 *Prisoene*, gevangenis. In het HS. staet *persoene*.

In desside der zee met groter scout,
Die hi met desen goede gout.
Sider was, dat ghi dat wet,
Dat bestant ute geset

2015 Tote sint Jans dage, des geloeft,
Dat men hem afsloech dat hoofd,
Ende van dan wart verlinct mede

2018 Al tote chinxenen die vrede.

V• 2012 Die hy met het aengeslagen goed dier gevangen betaelde. Volgens de engelsche geschiedschryvers bestond er geen opzet om den koning te onttroonen, en zou deze alleen diegenen hebben willen straffen als landverraders, welke hem geen genoegzamen onderstand in geld hadden overgemaekt, tydens den oorlog. — 2014 *Utegeset*, uitgezet, verlengd. Zie de charter hier achter. — 2016 *Dat hoofd*, namelyk van de saemgespannenen, iets wat echter by de historieschryvers van Engeland niet aengeteekend is. — 2018 *Chinxenen*, Sinxen.

OORKONDEN.

I.

De uitvoer van engelsche wollen aen de Brabanders toegestaen.

Antwerpen, den 1 february 1339.

EDUARDUS, Dei gratiâ rex Angliæ, dominus Hiberniæ et dux Aquitaniæ, omnibus ad quos præsentēs litteræ pertinuerint salutem. Sciatis, quod attendentes affectuosam gratiam, quam illustris Joannes dux Brabantiæ, consanguineus noster clarissimus, ac subditi sui homines de Brabantiâ, nobis multipliciter ostenderunt, et proinde volentes ipsos homines permultis favoribus prosequi gratiosis, concessimus eis quod licet alii mercatores alienigenæ pro quolibet sacco lanæ, per ipsos extra regnum nostrum educendo, sexaginta solidos sterlingorum nobis solvere teneantur, ipsi tamen solvenda pro quolibet sacco lanæ, per ipsos extra idem regnum educendo, quadraginta solidos et quadraginta denarios, videlicet quadraginta denarios ultra id quod mercatores regni nostri in hâc parte nobis solvant, de residuo sint quieti, et ab eis propter hoc nihil ulterius exigetur. Volumus etiam quod dicti homines de Brabantia planè gaudeant et utantur, infrâ dictum regnum nostrum, omnibus libertatibus, privilegiis, consuetudinibus et gratiis, ipsis per nos prius concessis, sive etiam confirmatis, sine impedimento vel inquietatione nostri et heredum nostrorum, ballivorum sive ministrorum quorumcumque. In cujus rei testimonium has litteras nostras fieri fecimus patentes, teste me ipso, apud Antverpiam, prima die februarij, anno regni nostri tertio decimo.

Oorspronkelyk in het archief te Brussel 1.

1 Dergelyke charter bestaet ook voor de stad Leuven, afzonderlyk, in het archief dier stad.

II.

Acte van non-prejudicie voor Henegouwen.

Brussel, den 20 augustus 1339.

Nous EDOWART, par le grasce de Dieu roys d'Engleterre, signeur d'Irlande et ducs d'Aquitaine et vicaire dou saint Empire, faisons savoir à tous, que comme no chier et amé frere le conte de Haynnaut soit tenu de nous vicaire dessusdit, come foyale de l'Empire, aidier et recouvrer hiretage et les droitures de l'Empire, à sen pooir, et il nous voelle, comme roy d'Angleterre, pour l'amour et affinité que nous avons ensanle de par le royne no chiere compagne, se sereur, et de par nos enfans, qui li sont si prochain, servir à ses frais, de lui et de chiau de sen pays, en l'expedition devant ditte dedans les bornes de l'Empire, nous reconnissons, tesmoignons et affermons, comme vicaire dessus dit, et est de nostre entention, que serviche que no dit frere nous fache, au sien, de se grasce et de se boine volentet, si comme dit est, pour cause de l'affinitet dessus ditte, ne puist tourner à lui, ne à ses hoirs, contes de Haynnaut, en temps à venir, à nul prejudice, ne pour chou il n'en doivent i estre plus tenus, astraint ne obligiet à l'Empire, comme il estoient devant. Par le tesmoing de cestes nos lettres scellées de nostre scel. Données à Brusselles le xxe jour d'augst, l'an de nostre regne tresime.

Kopy op perkament ter Archieven van Vlaenderen, in Ryssel.

III.

De keizer belooft goed te keuren wat de verbondene vorsten tegen Kameryk zullen ondernemen.

Te Landshut, den 25 january 1340.

Noverint universi quibus præsentēs exhibitæ fuerint, et quos nosse fuerit oportunum, quod nos LUDOVICUS, Dei gratia Romanorum imperator semper augustus, præclaro Eduardo Angliæ regi illustri, tamquam nostro et imperii vicario, illustribus Johanni duci Braban-

ciæ, Regnaldo duci Gelriæ, Wilhelmo marchioni Juliacensi, spectabili Wilhelmo comiti Hannoniæ, necnon ceteris aliis principibus et magnatibus nostris et imperii fidelibus, jamdudum injunximus et serius dedimus in mandatis ut episcopum et capitulum majoris ecclesiæ, necnon consules, scabinos et communitatem civitatis Cameracensis, in personis, rebus et juribus suis, quantum possent, gravarent, invaderent, et occuparent, velut nostros et imperii adversarios, æmulos et rebelles. Si qua igitur præfati rex, principes, aliique nostri et imperii fideles, virtute dicti mandati nostri contra prescriptos episcopum, capitulum, consules et communitatem civitatis Cameracensis egerunt, fecerunt, vel qualescumque attemptarunt, rata habentes atque grata ea omnia et singula, auctoritate Imperiali præsentibus approbamus, harum testimonio litterarum. Datum Landshut, xxv die januarii, anno domini millesimo ccc xl, regni nostri anno xxvi, imperio vero tertio decimo.

Oorspronkelyk, met zegel, ter Archieven van Vlaenderen, binnen Ryssel.

IV.

Brief des konings aen de steden van Vlaenderen.

Op Zee, 18 november 1340.

EDWARD, par la grace de Dieu, roi de France et d'Engleterre et seigneur d'Irlande : à nos chers et bien amez burghmaistres, eskevins, capitaines et counseilz de Gaunt, Brugges et Ipre et autres bones villes de Flandres, et à toute la communaulté du pais de Flandres, saluz et conoissance de veritet. Du bon port et naturel que vous avez eu envers nous puis que l'alliance se fist par entre nous et vous, vous mercions tant come nous savons et poons, et vous supplions que de celle volenté demorer devers nous en temps avenir, et si Dieu plect en droit de nous, nous tendrons les alliances et ferrons, quantque en monde purrons, par l'onneur et proufit de vous touz et du pais ; mes au fin que nostre aler vers Engleterre vous soit connuz et par si hastive maniere nous vous signifions la cause : que aucuns noz féaux counseillers et ministres en Engleterre se ont portez par tielle manière devers nous, que si nous ne

mettons briefment remede nous ne troverons eide nul de faire gré à vous des covenances par entre nous et vous, ne as autres as queux nous sumes tenuz, ne de maintenir nostre guerre seison, et si doutons que si nous ne mettons eide por nous meismes, que noz mauveis ministres susditz mettroient hastivement nostre people ou meschief ou en desobeissance de nous. Queux perils nous avons considerez, et en esperance que vous prendrez nostre aler si bien por l'eide de vous come pour nous, si sumes alez en tielle manère, et vous prions chérement que vous n'el voillez prendre en autre manère, car nous esperons que tost après nostre arivaillement vous aurez tielles nouvelles de nostre exploit, que nostre aler vous sera gréable, et si nul y feust qi vorrait faire voler autre parole, que nostre aler n'est por le bien du pais de Flandres, n'el tiègnez mie pour amy du pais, car, od l'eide nostre seigneur Dieux, le fait se monstrera hastivement, et Dieu vous voille touz jours garder. Donné en la mer l'an de grace mil ccc et quarante, le xxviii jour de novembre.

Oorspronkelyk ter Archieven van Gent 1.

V.

*Vryheden en stapel van koopwaren aen de Vlamingen
gegeven.*

Te Westminster, 21 maert 1341.

EDWARD, par la grace de Dieu Roy de Ffranche et d'Engleterre, seigneur d'Irlande et ducz d'Aquitaine, à touz cheaux qui ches presentes lettres verront ou orront, salut en nostre Seigneur, avoec cognissanche de verité. Sachent tous que nous, en bonne délibération, avis et meur conseil, avoecques les archevesques, evesques, prelatz, ducz, contes, barons, nobles, procureurs et missages des viscontééz, villes et chasteleries, qui par especial seur che estoient mandez, chargés et assemblééz en nostre présent parlement à Westmonster; considerantz en che le grant et évident utiliteit et profit de nous, de noz hoirs et successeurs, et de touz noz subgitz, et

1 *Zie Messenger des Sciences et des Arts*, III, pag. 450.

pour le tres grande loialté, bonté, obeissanche et serviche que nous avons desia trouvé en les habitantz des bones villes Ghand, Bruges et Ypre, et dou commun paiis de Fflandres, et espoirons à trouver en temps avenir, et pour aucunes certaines prommesses que li dit habitant nous ont faites, dont nous avons leurz lettres scellées par devant nous, avons, dou commun conseil, assent et acort de touz les dessus ditz, pour nous, noz hoirs et successeurs, et pour touz les desusditz, et pour touz nos autres subgitz, leurz hoirs et successeurs, otroyet, consenti et promys, otroyions, consentons et prometons as ditz habitans de Fflandres, les choses, pointz et articles chi dessous expressez, avec les autres choses, contenues en l'acort fait entre nous et nos paiis, d'une part, et les desusditz habitans de Fflandres, d'autre part, douquel accort fait li dit habitant ont noz autres certaines lettres sour che faites devans aux.

PRIMIEREMENT pour che que nous désirons le commun profit de noz subgitz, et que marchandise soit plainement ouverte et ait franchement son courz dedens nostres terres et seiguouries, et especialment es paiis de Brabant et de Fflandres, avons promys, promettons et avons loialment enconvent as devantdit habitanz de Fflandres, que nous metterons et ferons mettre sans aucun delay gentz d'armes à Pavie seur la mer, tele quantité et toutes foys que mestiers sera, nostre presente guerre durant, et que elle sera perfinie, laquelle nous avons meuwe desia entre nous et Philippe de Valois, qui se fait appeler, si comme on dit, roi de Ffranche, que tous marchanz, de quelconques paiis qu'il soient, leurz biens, marchandises et maisnies defenderont, garderont, censeront et conduront en sauveté. Et seront les dites gentz, sauves qui mys seront à la dite garde sur la mer, pris et esluit, la tierce partie de nostre roialme d'Engleterre, et les autres deux parties de Brabant, de Fflandres, ou de Fflandres seulement, se les habitans de ychelluy paiis de Fflandres mettre les y voillent. Et tout che sera fait à nos propres gages, coastz et despens, sauve toute voies que quant nostre flote seroit seur la mer, sy poysamment par quey elle deffendesist et pense defendre et sauver les dites marchanz et marchandizes, come dit est, si volons et devons estre quite des autres coustages faire, ou gages donner, pour la dite defense faire et sauveté des marchanz et marchandises dessusditz.

ITEM nous promettons et avons loialment enconvent as habitanz des dites trois bones villes de Fflandres, c'est assavoir Ghand, Bruges et Ypre, as oes dou commun

paiis de FFlandres, ou as oes de cheux qui par les dites habitanz des dites trois bonnes villes de FFlandres à che seront deputé ou ordené, cent et quarante mille livres d'esterlings, bon et loial de nostre monoie d'Engleterre, à paiier dedens les dessusdiz paiis de FFlandres, à eux ou à leur certain commant, qui ches presentes lettres aura pardevans luy, ou à cheux qui par les lettres des dites trois bonnes villes à che seront deputé, sans fraude et sans malengien, as termes qui chi apres s'ensiewent, chest assavoir, trente mille livres de la dite monoye, à che present miquaresme, trente mille livres au tele monoye au jour de la Pentecouste prochain ensiewant, quarante mille livres de la mesme monoye au jour de la Pentecouste qui sera en l'an nostre Seigneur mil ccc quarante et un, et quarante mille livres de la monoye devant dite au jour de la Pentecouste qui sera en l'an nostre Seigneur mil ccc quarante et deux. **ITEM** comme nous aions consenti, otroiïet et promys as dessusditz habitans de FFlandres que l'estapele et marchandises des laines de tout nostre roialme d'Engleterre, et de tous nos autres terres et paiis par decha la mer, soient mys, excepté et maintenu ès paiis de Brabant et de FFlandres à perpetuité, et desia avons mys le dit estapele d'yhelles laines en yches paiis de Brabant ou de Flandres à tous jours, ensi que par noz autres lettres, seur che faites, plus plainement peust apparoir: savoir faisons à touz, que nous avons mys et mettons, par le teneur de nos presentes lettres, le dessus dit estapele et marchandises des laines de tout nostre dit roialme d'Engleterre et de noz autres terres et paiis par decha la mer, en la ville de Bruges en FFlandres, par l'espace de quinze ans continuels prochainement ensiwantz, à tenir, exercer et maintenir le dit estapele et marchandise des dites laines en ychelle ville de Bruges, et noun mye ailleurs, par l'espace de quinze ans dessusdiz. Et pour toutes les choses dessusdites et chascune d'yhelles tenir, faire et paremplir, en la maniere dessus escripte, avons obligiet et obligions, envers les dessusditz habitanz de FFlandres, nous, noz hoirs ~~et~~ successeurs, noz biens et les biens de noz hoirs et successeurs, rois d'Engleterre, et pour touz noz subgitz dessusditz, et en leur nom, par nostre chevalerie, loialté, nostre foy pleine, et par nostre serment solempnelment et publikement fait, touchiés par nous pour che faire les Saintes Evangelies, à tenir, garder, sauver, maintenir, faire et peremplir toutes les choses dessusescriptes, et chascune d'yhelles, sans fraude

et malengien aucun, et sans faire ou venir par nous ou par autrui en aucune maniere au contraire. En tesmoignage des quelles choses, avons nous EDWARD, roi dessusdit, pour nous, nos hoirs et successeurs, roys d'Engleterre, pour touz noz subgitz, et pour chascun de aux, par le commun conseil et ottroy, assent et consent des archevesques, evesques, prelatz, duz, comites, barouns, nobles, procureurs et missages, assambleez à notre present parlement à Westmonster, qui, à toutes les choses dessusscriptes et à chascune d'yuelles, accorderent, assentirent et consentirent, pour eux, pour leur hoirs et successeurs, pour et en nom de touz noz subgitz d'Engleterre et de chascun de aux. Ches presentes lettres données as dessusditz habitantz de Fflandres, scellées de nostre grant scel. Les queles furent faites et données l'an del Incarnation nostre Seigneur mil ccc et quarante, selonc le stile d'Engleterre, et l'an de nostre regne d'Engleterre quatuorzime, et de Ffranche le primiere, le merquesdi apres la miquaresme.

Oorspronkelyk ter Archieven van
Vlaenderen, in Ryssel.

VI.

*Herroeping der aenstelling van Edward III, tot vicaris
van het keizerryk.*

Te Francfort, 13 juny 1341.

Datum per copiam sub sigillo JOHANNIS præpositi ecclesiæ beati Jacobi Bruxellensis de frigido Monte, ordinis sancti Augustini, Cameracensis dyocesis, factam quinta die mensis julii anno domini millesimo trecentesimo quadragesimo primo. LUDOVICUS, Dei gratia Romanorum imperator semper augustus, universis sacri Romani imperii fidelibus, ad quos notitia subscriptorum pervenerit, gratiam suam et omne bonum. Licet cunctorum populorum sub religione militantium fidei christianæ de debito officii nobis celitus commissi procurare commoda teneamur, circa illorum tamen specialius et vigilantius majestatis nostræ clementiam excitatur qui nobis affinitatis linea proxima sunt conjuncti. Dum enim advertimus grandia animarum et personarum pericula, quæ hactenus evenerunt et suboriri

infallibiliter poterunt in futurum, ex discordiis inter præclaros reges Philippum Francorum ex una, et Eduardum Angliæ, affines nostros carissimos, ex parte altera, suscitatis, profecto quoniam turbatione turbamur et merito specialium amicorum et affinium et ipsis adhærentium excidia pertimentes, et ideo non sine magnæ sollicitationis studio impendimus operosa prosecutione labores, ut sedatis hujusmodi discordiis, inter ipsos pacis integritas, anuente Domino, restauretur. Et cum præfatus rex Francorum consenserit ad sollicitam nostram instantiam ut de concordia ipsius et prædicti regis Angliæ, ac eorundem alligatorum, tractatum assumere valeamus, et propter hoc nolimus ut prædictus rex Eduardus, causa vel occasione vicariatus Germaniæ et Galliæ, sibi jamdudum per nos commissi turbationes incitet contra prædictum regem Franciæ procedendo, sed potius in reformatione pacis et concordiæ nostris informationibus et consiliis acquiescat, cum tantis periculis quæ ex ipsorum discordiis non solum regnis et ipsorum regnicolis, verum etiam aliis provinciis et hominibus subjectis imperio indubie imminet, quantum nobis est possibile velimus resistere et obstare, præmissum vicariatum, sibi per nos commissum, ex dictis causis et aliis justis et certis nos ad hoc moventibus, ex certa nostra scientia et de consilio nostrorum principum et procerum, revocavimus et revocatum præsentibus publice nunciamus. Inhibemus omnibus et singulis nostris et imperii principibus, ecclesiasticis et secularibus, comitibus, baronibus, ceterisque nobilibus, necnon consulibus, totisque comitatibus et civitatibus, oppidorum et villarum ac quibusvis singularibus personis nostrisque et imperii fidelibus universis, cujuscumque existant conditionis, status, aut nominis, firmiter et discrete, ne contra præfatum Philippum, regem Francorum, vel regnum aut terras suas, causa et occasione dicti vicariatus, procedant hostiliter sibi dampna aliqua inficiendo, sic ut nostræ majestatis indignationem voluerint evitare. In cujus rei testimonium præsentibus conscribi nostræque majestatis sigillo jussimus communiri. Datum Franchenfurt tertiadecima die junii, anno dni m^o trecentesimo quadragesimo primo, regni nostri anno xxvii^{mo}, imperii vero quinto decimo.

Kopy op perkament ter Archieven van Vlaenderen, in Ryssel.

VII.

Verlenging van wapenstilstand.

In het Bosch van Viciennes, den 20 juny 1341.

Loys, duc de Bourbonnois, conte de Clermont et de La Marche, et chamberier de France, Eudes, duc de Bourgogne, conte d'Artois et de Bourgogne, Palatin et sire de Salins, Raoul, conte d'Eu et connestable de France, et Gautier, duc d'Athenes et contes de Brene, faisons savoir à tous, que à la requeste et priere de tres noble et religieuse dame me dame Jehanne de Valois, contesse de Haynnaut, nous les trieuwes donnés et otrriés autrefois en l'église d'Esplechin en Tournesis, par haus et puissans prinches le roy de Boeme, l'evesque dou Liege, le duc de Loheraine, le conte de Savoie et le conte d'Armignac, pour nostre trèschier et trèsredoubté seigneur le roy de France, et ses aidans et alliés, d'une part, et par haus et puissans prinches le duc de Brabant, le duc de Ghelre, le marchis de Jullers et mesire Johan de Haynnaut, sire de Biau-mont, pour le roy d'Engleterre, pour ses alliés et aidans et pour eus, d'autre part, sur les debas et dissentions, qui estoient et encore sont entre les dis roys de France et d'Engleterre, leur aidans et alliés, d'une part et d'autre, en la fourme, condicion et maniere qu'il est contenu et par les dessus dis roy de Boeme, evesque du Liege, duc de Loheraine et contes de Savoie et d'Armignac convenenchié es lettres sur ce faites, scellées de leurs seaus, avong alongiés et proroguées, alongons et prorogons de la feste Saint Jehan Baptiste prochainement venant, à la quele feste elles doivent finer et expirer, jusques à la feste de la decollation Saint Jehan Baptiste prochaine, et tantost apres en suivant, et le iour tout et lendemain jusques à soleil levant, sans malengien, par le dit roy de France, nostre signeur, ses aidans et alliés et par tous ceulx qui sont contenu, compris et entendus es premieres trieuwes, durans jusques au dit jour Saint Jehan Baptiste, et scellées des seaus des dis roys, evesque, duc et contes, comme dit est. Des queles choses nous nous faisons fort et puissans. Et est nostre ententiou que tous prisonniers, d'une partie et d'autre, soient recreus en la maniere qu'il sont apresent, jusques à la fin de ceste presente prorogation, par ensi qu'il revienent dedens la feste de la na-

tivité Saint Jehan prochain, par deviers ceuls à cui il sont prisonniers eus recreances par leurs fois de revenir et entrer en leur prisons tantost le jour de la decolation S. Jehan Baptiste passé, sans mauvaise ochoison. Pour tesmoignage des queles choses, nous, dux de Bourbonnois, de Bourgongne, conte d'Eu, connestable de France et duc d'Athenes dessusdis, avons fais sceller ces lettres de nos seaus. Données au Bois de Viciennes le merquedi avant la dicte feste S. Jehan Baptiste, l'an de grace M. quarante et un.

Kopy ter Archieven van Vlaenderen
binnen Ryssel.

VIII.

Oprigting van eene kerk en karthuizerlkooster in het eiland van Catsand.

Te St-Winocx-Bergen, den 13 maert 1347.

EDWARD, par la grace de Dieu roi de France et d'Engleterre et seigneur d'Irlande, à touz ceux qi cestes presentes lettres verront ou orront, saluz et conissance de verité. Come par aucun fait que depiecea avint à Caedzand, là où aucuns des gentz du pays de Flandres et des nostres demorerent, et arsins et roberies faites, matires de rancunes puissent demorer entre noz gentz et les gentz du pays de Flandres, Nous, desirantz nurrir ferme amistée entre noz dites gentz et ouster toutes matires des dissensions, rancunes, haynes et descors, avons par ce, et por salut des ames de ceux qi y demorerent, promis et accordé à founder et édifier à perpetuité une esglise et cloistre de charteus, en lieu covenable, dedeinz l'isle de Caedzand, là où il aura trcsze freres, et ycelle doier, amortiser et renter de lour vivres, si come il appartenra par reson, à la discrecion, dit et ordinance des gentz des trois bones villes de Flandres, Gand, Brugges et Ipre. Et avesque ce avons nous promis et promettons à founder et édifier à perpetuité un hospital en la countée de Flandres hors de la dite isle de Caedzand, là où il aura sept dames parmy la prenze, là où li povre seront receuz et hospitalé et ycelli

doier amortir et renter, au dit et ordinance des bones gentz des trois bonnes villes dessus dites, si que dit est, de quel hospital le donn des dames et des chappelains appartenra au conte de Fflandres. Et promettons et avons enconvent loialment et en bone foi que si tost que les dites bones gentz des trois bones villes de Fflandres auront ordinez des choses dessusdites, nous parferons tout ce que y sera à parfaire, selonc lor ordinance dedeins trois ans, si que dedeinz le primire an dorrons cent livres des gros à comencement des dites choses, à la purification de nostre dame proschein avenir, et le remenant dedeinz deux ans ensuantz, selonc lor ordinances come dessus est dit, et confermerons ycelles ordinances et choses par noz lettres seallées, parensi que les bones gentz des avant dites trois bones villes facent tant que nous puissions au terres et toutes autres choses, que appartient as fundacions dessus dites, à prix competent, selonc ce que les choses purront valer resonablement entre veisin et veisin du pays, sans fraude ou malengin. Et parmy les choses dessus dites toutes maneres et matires de rancunes, des decors et des dissensions, arrest, damages ou prises qecunqes, qe purroient avoir esté faitz ou engenrez entre nous, noz gentz et nostre pays, le conte et les gentz du pays de Fflandres, cesseront et seront anulées à touz jours mais, sanz rien tenir d'une partie ou d'autre. Et quant à ce tenir et acomplir loialement et en bone foi, sanz fraude et sanz mal engin, nous obligeons nous, noz heirs, noz successeurs, noz biens, les leurs et les biens de noz gentz d'Engleterre par devers le conte de Fflandres. En connaissance de verité des choses dessusdites, et por ce que elles soient bien et fermement tenues, avons nous fait cestes lettres seallées de nostre grant seal, et prions et requerrons à Edward nostre tres cher eisé filz, prince de Gales, que les choses dessusdites et chescune à par lui il promette et eit inconvent avesques nous. Et nous EDWARD, eisé filz à nobles rois de Ffrance et d'Engleterre et seigneur d'Irlande, prince de Gales, ducs de Cornewaille et counte de Cestre, à la priere et requeste de nostre tres cher seignor et piere dessus nomez, promettons les choses dessus dites et chescune à par lui tenir et acomplir, de point en point, avecques nostre dit trescher seigneur et piere. Et quant à ce nous obligeons nous, nos heirs, noz biens et les leurs, presentz et avenirs, especialment tout ce que nous purreit escheir par succession, coment que ce feust. En tesmoignance de ce nous avons mis à cestes lettres nostre seal, ovesques

le seal nostre dit trescher seignor et piere. Données à Berghes, le
xiiie jour de marz, l'an de nostre regne de France oytisme, et
d'Engleterre vintisme primier.

Oorspronkelyk en met twee zegels ter Archie-
ven van Vlaenderen, binnen Ryssel.

R

